

GHEORGHE CLIVETI*

LUPTĂ LITERARĂ ȘI NOU IDEAL NAȚIONAL ÎN IORGHIE NE ARTICOLE DE LA „SĂMĂNĂTORUL”

Din imensa și umanistic polidomenială operă iorghiană, nicio parte a ei nu a suscitată mai intense și mai de durată comentarii de pe poziții fie de elogiant „partizanat”, fie de critică, uneori foarte severă, decât cea numită și „sămănătoristă” și avându-și anii „de grație” 1903-1906, cu însă ceva „prelungiri de gândire și scriitură” sub nume de prodigios Savant și tumultuos publicist până înspre „momentul 1916”, când „glasul Țării Regale” avea să orienteze, chiar „să mobilizeze” energiile românești „de muncă, de cultură și de supremă jertfă” pentru Întregirea de Neam. Acele comentarii, ca, întâi, de „întâmpinare” ori de „la cald” combatere a „articolelor sămănătoriste iorghiene”, iar apoi, cu timpul, din detașantă sau „obiectivă” perspectivă asupra acelorași, au purtat, mai toate, „marca” îndeosebi a criticii și istoriei literare. Cât despre istoricii „de meserie”, aceștia au cam doar amintit „faza sămănătoristă” a lui Iorga, ca „aspect” al unor prevalente „bilanțiere” prezentări ale operei „enciclopedicului cărturar” și chiar ale întregii culturi naționale de la începutul de secol XX, cum atestă și tomul II de volum VII al recentului tratat academic de *Istoria Românilor*, sau ca „reper” întru lămurirea de anumite „pasaje” ideatice ori de discurs din ceea ce a putut semnifica opera Uriașului pentru devenirea istoriografiei naționale. S-a tot făcut, pe de altă parte, „loc” în comentariile istoricilor, de mai ales după tragicul an 1940, „observația” că publicistica, inclusiv cea „sămănătoristă”, și activitatea politică ar fi prejudiciat mult operei savante iorghiene. S-a și înregistrat, fie și sub invocarea criteriilor „specializării profesionale”, o tot mai apăsătoare delimitare a evaluării scrierilor istorice ale lui Iorga față de cea privind „articolele sale din ziare sau reviste de larg ori imediat interes public”.

Apărută la 2 decembrie 1901, din inițiativa lui Spiru Haret și sub direcția „duumviră” Al. Vlahuță și G. Coșbuc, revista „Sămănătorul” se ilustrase timp de ceva mai bine un an de zile ca publicație de prevalent gen literar, cu „deschidere nouă spre popor”, pe îndeosebi ton cultural de militantism național, „tocmai în vogă între români și aiurea”, atunci când veacul XX de-abia răsărea. Deplin relevante, în sensul celor menționate, apăreau arhicunoscutul poem-manifest al lui Vlahuță (*Pășește-n țarină sămănătorul...*) și articolul acestuia *Primele vorbe*; erau *vorbe* după care „cei chemați întru nou ideal”, făcându-și „de mult ucenicia în literatură”, simțeau „o muștrare de cuget” când „se uitau” îndărătul lor și „vedeau câtă vreme <au> pierdut punând în stihuri amăgirile și durerile micii <lor> vieți, retrași de zgomotele lumii, înstrăinați de marea viață a poporului, de marile lui suferinți și aspirații” ce-ar fi trebuit, „de la început, să <le> umple și

* Prof. univ. dr., m.c., director al Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română – Filiala Iași; e-mail: gheorghecliveti@uaic.ro.

să <le> încălzească inimile și cântecele”. Deplin consonant *vorbelor* vlahuțiene, Coșbuc, instanțindu-se și mai accentuat personalizat-pluralic, în numele acelorași „chemați întru nou ideal”, nota, sub titlul de articol *Uniți* că:

Am rupt firul tradițiilor, ne batem joc de credința strămoșilor, luăm în deșert instituțiile țării și așezămintele ei <îndătinate>, râdem în pumni de aspirațiile naționale și importăm în literatură – în altarul vieții sufletești a noastre –, câte și mai câte bolnave idei și cu totul străine sufletului românesc.

Iar unui atare *credo* literar, Vlahuță i-a imprimat forță de „program”, în al doilea număr al revistei:

Ar fi timpul ca literații noștri, ei mai ales, să-și îndrepte luarea aminte și toată dragostea lor spre popor! Câte lucruri frumoase nu s-ar putea scrie anume pentru el! Icoane din trecut, întâmplări vitejești, isprăvi din acelea care-ți înalță sufletul, scene din viața de la țară, pilde și învățături sănătoase date într-o formă atrăgătoare, puterea providențială a unui primar ideal, a unui proprietar, a unui preot, a unui învățător așa cum îi visăm și cum ar trebui să fie oamenii aceștia – bunătatea, jertfele, munca și izbânzile lor, întrupate în povestiri calde, sugestive, așa ca cititorul să se simtă mișcat ca de lucruri văzute aievea, și să capete îndemnul de a-și aduce și el partea lui de bine pe lumea asta, de a se face și el folositor cu ceva țării și neamului lui. Cărți pentru popor! Acolo e un suflet mare care cere lumină. Acolo stau genii ascunse, gata să zburcească asemenea izvorului care așteaptă în stâncă lovirea de toiag a lui Moise. Acolo-i puterea și viitorul nostru¹.

„Semănătorul” se profila, așadar, dintru chiar începuturile sale, ca revistă literară cu vibrantă „chemare spre popor”, nutrită, cum s-a apreciat², și de un „eminescianism” resuscitat ideologic la cumpăna de veacuri XIX și XX. Cei doi directori și colaboratori „imediati” ai revistei, precum Ion Gorun, Ilarie Chendi, Maria Cunțan, Șt. O. Iosif, Sextil Pușcariu etc., i-au confirmat, care mai de care, prin „scriitură și crez poporan”, acel profil, cu ceva ascendențe în „Revista nouă”, „Vatra”, „Tribuna” sau „Vieța”. O turnantă vertiginoasă, ca de destin, avea să cunoască „Semănătorul” de când și cum avea să-i fie N. Iorga principal colaborator, de prin 1903, și director, pe aproape timpul anilor 1905 și 1906. Semnificativă avea să fie „schimbarea” titlului revistei, devenit „Sămănătorul”³, fonetism „moldav”, pe, firește, „gustul” lui Iorga sau al lui Sadoveanu. Iorga a fost străveziu invitat să colaboreze la „noua” revistă printr-un articol al lui Ilarie Chendi, *Semne bune*, și „găzduit” de ea, în 5 ianuarie 1903, cu mult însuflețit elogiul adus autorului *Istoriei lui Mihai Viteazul pentru poporul românesc* (București, 1901) și „paginilor” de această carte ca fiind „cele mai poetice” de după *Cântarea României*⁴. Prin „grija” aceluiași Chendi, numărul din 12 ianuarie, anul menționat, avea „să reproducă” textul *Românismul în Bucovina*, după iorghianul volum de *Cuvinte adevărate* (București, 1903), tocmai apărut și incluzant de „faimoase” articole „găzduite” de ziarul „Epoca”, de la 15 martie și până la 21 octombrie 1902, și al căror ascuțit „mesaj” viza necesitatea „unei mișcări culturale de renovare națională”. S-ar și putea admite, de aceea, că nu atât

¹ V. și pentru comentarii, E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. I, București, 1981, p. 14 și urm.

² *Ibidem*, p. 13.

³ Barbu Theodorescu, *Cronologie la Scrisori către N. Iorga*, II (1902-1912), ediție Barbu Theodorescu, București, 1979, p. 618.

⁴ Idem, *N. Iorga 1871-1940*, București, 1976, p. 36.

prestigiul de istoric sau cel de istoric literar, de netăgăduit la „momentul” 1903, cât cel de militant publicist, cu aspre critici, pe chiar ton negativist, vădit și de volumele *Opinions sincères...* (București, 1899) și *Opinions perniciouses d'un mauvais patriote* (București, 1900), asupra instituțiilor și vieții intelectuale românești nutrite îndeosebi de „spirit abstract” de secol XIX, ar fi contat într-un „așteptarea” de grupul redacțional și editorialist „sămănătorist” a lui Iorga, spre a fi, acesta, „principalul condei de revistă”. Iar prodigiosul savant și tumultuosul publicist „de ziar” nu avea să dezmințască acea „așteptare”, dând, cu neobișnuit sărg, „Sămănătorului”, începând de prin 4 mai 1903, texte editoriale și „de cronică”, mai toate reunite în două volume, sub titlul generic de *O luptă literară* (București, 1914 și 1916)⁵.

Învrednicindu-se, dintru bun început, „cu gândul și cuvântul” de a avea „pe mână” revista „Sămănătorul”, Iorga „s-a îngrijit” în mod special de orientarea programatică a respectivei publicații „ajunsă sub direcțiunea unui comitet”, fără Vlahuță între membrii săi, însă „alăturându-i-se” ardeleni I. Scurtu, Zaharia Bârsan, Ion Agârbiceanu sau moldovenii D. Anghel, Corneliu Moldoveanu, M. Sadoveanu și „atrăgându-și” colaborări ale unor C. Sandu-Aldea, Emil Gârleanu, Elena Farago, Simion Mehedinți etc. Pentru fiecare număr al revistei, Iorga „se angaja” cu câte un articol de gen editorialist și o cronică⁶, critica literară propriu-zisă revenindu-i lui Ilarie Chendi până la „despărțirea” acestuia de „grupul sămănătorist”. Vocația publicistică „programatică” Iorga și-a anunțat-o, fie și ca dare de înțeles despre așa ceva, prin chiar primu-i articol „pentru foaie”, datat 4 mai 1903 și intitulat *Cu prilejul dispariției „Tribunei”*⁷, spre a și-o etala, pe ton mentorat, căutat autoritar, la întinderea articolului *O nouă epocă de cultură*⁸. „Tribunei”, ce-și înceta apariția, la Sibiu, „printr-o hotărâre a partidului național românesc din Ardeal și părțile vecine lui”, și, după ce se văzuse „gonită de procese care-i căutau moartea”, i-a scontat „luarea de loc” de un

<...> alt ziar <...>, mai fericit în două privinți hotărâtoare: de el nu se va lega nicio amintire de vrajbă între frați și, fără îndoială, conducătorii lui vor avea ca îndreptar de competență că în cultura poporului își are rădăcinile viitorul lui și că, deci, înainte de toate, se începe prin așternerea acestei culturi.

De la ținuta sa inițială, de „foaie literară cu scopuri culturale ieșită din îndemnul lui Spiru Haret”⁹, „Sămănătorul” se vedea iorghian „pășind” spre a fi „îndreptar de nou naționalism”. Reluând, cu mai înaripate cuvinte, „motive” din articolul *Rămânismul vechi și noul naționalism*, al cărui text fusese „găzduit” de ziarul „Epoca”¹⁰, Iorga supunea, pentru a legitima *O nouă epocă de cultură*¹¹, unui aspru rechizitoriu statul modern, de tip eminent occidental, girant, la mai ales nord-americani, al – interesant! – „societății de consum”, și, în virtutea „raționalismului abstract”, răspânditor până și înspre români de „ideal politic” datorat „puterilor individuale și sociale cheltuite pentru scopuri restrânse și joase”, îndeosebi „materiale”; impulsivat de Revoluția franceză, acel

⁵ V., mai nou, N. Iorga, *O luptă literară*, vol. I-II, ediție de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, cu studiu introductiv, note și comentarii de Valeriu Râpeanu, București, 1979.

⁶ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 37.

⁷ N. Iorga, *O luptă literară*, vol. I, ediție de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, p. 5-7.

⁸ *Ibidem*, p. 7-10.

⁹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediție nouă, revăzută de autor, cu text stabilit de Al. Piru, Craiova, 1993, p. 601.

¹⁰ N. Iorga, *Cuvinte adevărate*, București, 1903, p. 105-109.

¹¹ Idem, *O luptă literară*, vol. I, ediția cit., p. 7-10.

„ideal” s-ar fi dovedit a fi „molipsitor” asupra mai fiecărui popor european, fie el „îngrădit de hotarele unui stat național <deja> încheiat”, sau reprezentând „o cetățuie <statală> de pregătire și așteptare, cum e *România* pentru *românime*”, ori, „precum se întâmplă cu nenorocii poloni <...>, trecut în mâinile încheștate de lăcomie ale unuia sau mai multor cuceritori”. În cazul lor, românii, surprinși, pe la 1830, de „idealul franțuzesc”, și-ar fi avut încă, după retrospective „vederi” iorghiene, „propriul ideal <...>, de alcătuire <de stat și societate> prin muncă frățescă, la care să fie primite și puterile sabe, numai dor adevărat de muncă să aibă”, ideal, totodată, „de literatură națională, într-o limbă bună, cu un scris ușor, primit de toată lumea, într-o direcție de înviere a neamului”. Atare „ideal”, spre care s-ar fi străduit „frunțașii vremilor de atunci”, de pe la 1830, altfel spus, ar fi ajuns, în aceleași „vederi”, mult „tulburat” de Revoluția pașoptistă și asimilat, apoi, cam până când s-a constituit Regatul, unui altuia, politic, de „scuturare a jugului stăpânirii străine” și de „înălțare a unei Românie <...> care să înfățișeze în hotare păzite de ostași înțelegerea de gânduri care se îndeplineau între cei ce vorbeau același grai”, dându-se, astfel, a luminată „luptă în jurul unui steag, în jurul cărturarilor, pe steagul roș strălucind <...> aceleași icoane ca și pe steagul alb”. Numai că, în tot „vederi” iorghiene, acea „înălțare prin meșteri inimoși și cumiști, prin mulți muncitori plini de râvnă cinstită”, a presupus și „neînțelegeri vrednice de plâns”, dar stinse totuși „în ceasul hotărâtor al asalturilor” mântuitoare de Țară Regală, iar „dincolo, peste munți”, îndrituitoare de „înnoirea Mitropoliilor ce ne călăuzesc neamul cu crucea, care înseamnă dreptate, și înjghebarea unui partid național”. Unui atare curs istoric, pe temeuri de „bună îndătinare” și în lumină „cărturărească”, i s-ar fi pus stavilă, iorghian „văzând”, prin „legi abstracte” având ca țintă „lărgirea libertăților publice până la desăvârșita anarhie a patimilor, intereselor și vanităților dezlănțuite în voie”, din, inclusiv, „idei ale socialismului industrial contemporan”, încât „să se pângărească <...> ideile fundamentale ale moralei și să țină pe loc puterile neamului acolo unde ele s-ar fi putut desfășura mai larg” și ar fi îndepărtat „menirea de a se face bogăție, multă bogăție, americană, cartagineză, evreiască – modernă, babilonică, pentru ciococii-boieri și pentru toate liftele flămânde de câștig ale lumii”.

În contra cursului plin de „grele păcate” pe care, cum „vedea” Iorga, îl luara timpurile moderne la români, spre finele secolului al XIX-lea, se impunea o nouă epocă de cultură, „direcționată” de el, prin „Sămănătorul”, spre „brazda roditoare” de nou ideal național, cu învrednicire dată, înainte de orice, de țărâtime și de „frații ardeleni”, „părți”, acestea două, a căror „mântuire” nu-și putea avea alt orizont decât cel al „mântuirii de întreg neam românesc”. De unde și iorghianul manifest dinspre un reorientat „Sămănătorul”, la 1903:

În această clipă n-avem nimic de cucerit, nimic de adaus; visătorii periculoși cari merg cu ochii închiși pe marginea zidurilor prăpăstuite, fermecați de lună, să nu fie luați de nimeni drept călăuzi. În mișcarea noastră politică e un timp de oprire care va ținea poate multă vreme încă. Ce e de făcut aici, înăuntru, în Regat, rezultă din formele constituționale căpătate, și nu poate fi un ideal, un laborum pentru o generație nouă. Ce avem de făcut înainte de toate e purificarea, întregirea, înaintarea și mai ales răspândirea culturii noastre. Avem în România un stat pentru toți, și o cultură pentru boierii și parvenitii din funcții. Avem un stat național fără o cultură națională, ci cu o spoială străină, franțuzească. Avem visul de unire națională în aceeași formă politică, îl legănăm în vorbe, și nu-l chemăm la noi prin fapte: hotarele mai sunt încă hotare pentru cultura noastră. Ne dorim uniți la un loc, și nu ne cunoaștem nicidecum. Așa stând lucrurile, și nu mai pot dura așa, fiindcă astfel tot ce avem se va risipi în vânt. Ni trebuie cultură tuturor, de sus până jos, dintr-un hotar al românimii până la altul, o cultură care să fie a noastră, cărți pe rândurile

inspirate asupra cărora să cadă deopotrivă lacrima bogatei doamne, și a sătenii, cărți smulse de mâni nerăbdătoare din saloanele cosmopolite, pentru întreținerea cărora curg sudori de sânge pe lanurile muncite din greu. Jos cărțile și de corupție, cu care Apusul otrăvește fără nepricepute, jos maimuțăriile nelegiuite! O nouă epocă de cultură trebuie să înceapă pentru noi. Trebuie, sau altfel vom muri! Și e păcat – căci rânduri lungi de strămoși cinstiți ni stau în urmă și n-avem dreptul să ni înstrăinăm copiii!

La o grăbită lectură, iorghienele cuvinte sus-redate ar putea să apară ca de manifest în numele unei culturi apolitice. *Noua epocă de cultură* era, ce-i drept, „gândită” de Iorga nu ca realizabilă „în formele constituționale” ale Vechiului Regat, cărora li se conforma „viața politică de partide”, ci într-un înalt „ideal”, național și „fără hotare”, la scara întregii *românimi*. Acel „ideal”, de „nouă generație” cu „datoria” de a nu uita că „în urma lui” stăteau „rânduri de strămoși” și de a se îngriji să nu i se „înstrăineze copiii”, suscita însă, pe chiar firul nuanțat urmat al acelorași cuvinte, o politică radical diferită de cea „de partide” și definibilă îndeosebi prin solidaritate națională obnubilantă diferențierilor sociale și pretantă, de aceea, „renovării morale a vieții românimii”. Erau, în definitiv, cuvinte „mișcate” de dezideratul de *nouă cultură*, reclamantă de *noua politică*, sub însemn de *nou naționalism*. Iar despre așa ceva avea să fie deplin „grăitor” articolul *Cultura națională și surogatele ei: cultura patriotică și cea oficială*¹². Sub un atare titlu, Iorga își îndrepta o vehementă „filipică” împotriva celor „cari, fără să aibă rațiuni ținând de etnografie, privesc cu dușmănie, cu îngrijorare, orice îndemn către o literatură, o artă, o cultură românească” și „se văd”, de aceea, „speriați” de cuvintele „cultură națională”. Și „vedea”, pe unii dintre ei, urmând „axioma” stabilită, după „generalități filosofice”, de „oameni superiori”, în sensul „că literatura <...> pentru amantii sublimi ai Frumosului cu literă mare <...> e artă, că arta e internațională, interseculară, străină de toate josnicele noțiuni <...> ale concretului și realului”, unde „se înfig <...> străbătătoarele rădăcini ale vieții”; pe alții, amestecând „reminiscențe, mai nouă sau mai vechi, din trecutul nostru cultural”, spre a se crede că „literatura națională e în legătură cu tot patriotismul de irozi <...>, la societăți anonime <...>, la unele discursuri de «Zece Mai», la multele forme în care se îmbracă <...> patriotismul oficial <...>, cultura ștampilată de Ministeriu”. Ca „surrogate” de cultură națională, „vedea”, așadar, atât „formele” culturale, îndeosebi literare, moderne și „venite la noi” dinspre „Apusul spiritului abstract”, cât și „formulele” discursive, înălțate literar, deși cam stereotip, ale „neofiților românismului festiv și bugetar”, puși să tot elogieze „izbânzile” unui liberalism „de import”, îngăduit de un conservatorism ce se astfel „usca”. Erau „surrogate culturale” pe care Iorga „le vedea” stingându-se în fața avântului „sămănătorist” de *nouă epocă de cultură națională*.

Întru cauza acelei *noi epoci*, editorialistul „sămănătorist” căuta să lămurească, cu prioritate, „izvorărea” adevăratei și frumoasei literaturi în cam exclusivitate „din datini și învățături ale neamului”. Își tot reafirma astfel crezul, împărtășit, de altfel, de nu puțini scriitori congeneri ai săi, că *în literatură* își putea avea cea mai înaltă expresivitate *cultura națională*. Acel crez i-a fost obiect de speciale reflecții pentru *Introducere la Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea* (2 vol., București, 1901). Și l-a urmat pe mai tot timpul prodigioasei sale activități cărturărești, cu pronunțări sentențioase, nu întotdeauna și judicioase, asupra diversității operelor și autorilor. *Literatura falsă*, cum „suna” titlul unuia dintre articolele sale „sămănătoriste”¹³, o sesiza ca „răsărind alături de curentul intelectual sănătos” și dând în „buruieni stricătoare”, sub nume de

¹² *Ibidem*, vol. I, p. 12-14.

¹³ *Ibidem*, vol. I, p. 15-19.

<...> efebi plămădiți din viții infame cu care se laudă băiețași cu creșterea nedesăvârșită, fugari ai școlilor, fructe seci, al căror cuvânt, fără putere de talent, n-a străbătut la urechile publicului <...>, toți legați prin păcate, prin neajunsurile ființei lor, prin același avânt nebun către o glorie care nici nu se lasă cucerită de asemenea feți-frumoși <ce> proclamă formule de artă nesănătoasă și băltăcăiesc, bucuroși peste măsură, în apele necurate de viețuitoare nenorocite.

Era un atac verbial contra exponenților înadins și acid „tipizați” ai curentului modernist ce se tocmai distingea la nivelul culturii române, atac având să capete accente și mai vituperante în iorghianul articol *Rostul închipuit și cel adevărat al literaturii*¹⁴. Spre a atinge, prin „cuvintele sale”, un anumit „efect public”, Iorga s-a lăsat, întâi și parcă în mod deliberat, purtat de „valul tradiționalist”, reactiv contra „noii mode” a reflecțiilor asupra interferențelor literaro-filosofice:

Literatura e o artă, ca și pictura, muzica, sculptura. Artele toate, surori ce cântă același cântec din alte alăute, urmăresc îndeplinirea aievea a frumosului <...>. Filosofii cari vorbesc despre dânsul pentru a-și arăta fiecare o înțelepciune deosebită se înțeleg totuși, cu toate diferențele necesare și radicale ale sistemelor, asupra acestui punct de vedere: Frumosul e ceva care, când se scrie, cere la început o literă mare.

De pe acel „val”, încrestat de crezul despre frumosul genuin intrinsec literaturii și tocmai de aceea refuzant de a lui „iluminare abstractă”, filosofică, și-a îndreptat, apoi, ascuțite „cuvinte” contra „tipului” sublimar reprezentativ al „noii literaturi”, poetul „modernist”, închipuit ca parcă un Sarsailă din zorii de veac XX, când „lumea s-a făcut mai multă la număr, mai bogată în știință și în avere, mai stăpână pe tainele naturei”, încât „uriașa viață clocotește într-o singură zi”, dar cu prețul de a se „înlocui buna frăție a creștinismului și buna frăție, fără poruncă dumnezeiască, a epocii clasice”, de cam european secol XVII, se pare, aceasta, prin individuale „rele” ale unor „atleți ai câștigului și faimei ușoare”. Iar dintre toți asemenea „atleți” se tot „înălța” în iorghiene „vederi”, de hazliu sau ironic nonșalant pictural,

<...> poetul dorind, de partea lui, o literă mai mare decât literele mari vulgare, o literă foarte mare, enormă, care ar fi poate și în relief și s-ar zugrăvi cu aur, pentru cinstea lucrului reprezentat. Căci el, Poetul, știe, înțelege – cu inima, nu cu mintea ca filosoful – că Frumosul e ceva supranatural, în afară de lume, ceresc, divin <...>, pe care Poetul îl găcește numai aice jos. Dar, găcind aceste taine ce strălucesc în lumină doar mai presus de nori, el e un ales <...>, un profet, un vates, un sfânt, într-o haină de țărână, care-i împiedică alt zbor decât al gândului. El și cei ca dânsul – o, puțini! căci duhul lui Dumnezeu se coboară de câteva ori numai într-un veac, și totdeauna asupra pletosului ce-ți stă înaintea –, se găsesc în mijlocul unui inel mistic, și de jur împrejur bat valurile vulgare ale vieții, care-i pot distruge, dar nu-i pot mânji <...>. Ca să se apere de molipsire, ca să se păstreze alb, curat, Poetul murmură evlavios cuvintele sacre: el cântă. Din mulțimea zgomotoasă, pripită, ici și colo aude câte unul <care> cade în genunchi, iar Poetul, îndurător, îi așează ca o binecuvântare piciorul pe creștet. Căci ce nu e permis oare acestui Supra-Om, <de vreme ce> Nietzsche, poetul-filosof, a și găsit cuvântul și a făcut oarecum filosoficește, în orice caz, în proză, doctrina? Datorie, cuvîință, morală nu există pentru dânsul. El poate batjocori, minți, înșela; poate sfâșia inimi josnice de femei pe care le-a distins o clipă prin favoarea lui, poate trage focuri de revolver ca Verlaine, ucigându-se și pe dânsul la urmă, ca von Kleist, poate săvârși ticăloșii contra naturii ca Oscar Wilde din Londra și Jacob

¹⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 28-31.

Adelsward din Paris... Și, dacă societatea îndrăznește a condamna, e fiindcă toți sunt burghezi proști...

Prin articole de felul celor sus-menționate și pasajistic citate, toate din anul 1903, și altele, de comparabilă anvergură, de pe timpul celui următor, Iorga învedera angajarea sa, la „Sămănătorul”, spre a duce o *luptă literară* întru *nouă epocă de cultură națională*. Era ceea ce „au așteptat de la el” redactorii revistei și i-a fost dat lui să confirme cu deosebit aplomb. Ducea acea *luptă* dintr-un puternic resort al preocupărilor sale de istorie literară, sintetizate prin, întâi, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea, 1688-1821* (2 vol., București, 1901), și apoi, *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688* (București, 1904). Cum nota în *Prefața* convenită celei de-a doua sinteze menționate și „găzduită” editorial de „Sămănătorul”¹⁵, editorial intitulat *Despre vechea literatură românească*, intense „cercetări” și le orienta deja și înspre sinteza acoperitoare „epoci de la 1821 înainte”, încât „întreaga noastră literatură să se înfățișeze în lucrări <...> de aceleași idei stăpânitoare și țesute după același sistem”. *Istoria religioasă... și-o considera prin meritul de a fi readus în lumină „veacurile de la început, în care s-a înjghebat, prin muncitori din toate ținuturile românimii, o limbă înțeleasă în toate și de care <...> până la răstăcirile de acum cincizeci de ani <socotiți la 1904>, nimeni n-a cutedat să se depărteze”*. Interesant că e o atât de specioasă sinteză „a dat-o”, cum înadins a ținut „să se știe”, nu numai „către specialiști, către profesori și clerici luminați”, ci „întregului public cult al românilor care, între atâtea altele, folositoare și nefolositoare, trebuie să știe de unde și mulțămită cui scrie limba pe care <...> o înțelege tot neamul și în care mai mult decât în orice el se simte *unul singur*”, altfel spus, *unic*, sub raport identitar. Și tot „întregului public cult”, cum dădea de înțeles, „îi pregătea” *istoria literaturii de la 1821 înainte*, un enunț al acesteia și răzbătând din articolul *Povestitori de ieri și de astăzi: nuveliști și scriitori de schițe*¹⁶. Era un enunț ce, prin anumite implicații beletristice, „privea” și *poezia*, nu doar *nuvelistica*, Iorga asimilând unei, la rigoare, *istorii a vieții literare*, întreaga gamă de scrieri, autori, reviste și manifestări ori „curente”, de cam anvergură *culturală*, excedantă strictului profil literar creativ.

„Cele dintâi nuvele”, de acei *povestitori*, i se relevau, lui Iorga, *cultural*, ca fiind „scrise în vremea când începeam să primim înrăurirea Apusului și în ceea ce privește spiritul literaturii, și în ceea ce privește formele ei moderne”, „scrise” însă și pe fond tematic și prin „îngrijită limbă” spre îndeosebi „înfrumusețarea îndătinatăi învățături de neam”. Dintre „sârguințele” lui Asachi, nu „scrierile lui nuvelistice foarte sarbede” de inspirație pretins „istorică”, fără bună cunoaștere a „timpurilor trecute”, ci *poezia* lui i se releva ca „putând trăi”, prin „iubire”, chiar „idolatrie” de sonoritatea „începuturilor de romantism”. La M. Kogălniceanu sesiza nu atât merite de nuvelist, cât de „narator” pe temeuri de *Letopisețe*, „dezvelitoare de trecutul măreț ca Ștefan cel Mare în Scaunul său, viteaz și duios”. De asemenea, la Costache Negruț/Negruzzi recunoștea talentul „de a fi zugrăvit, cu o minunată măsură și așa de viu, <de> parcă ar fi spus ce i s-a întâmplat lui însuși cu vreo zi în urmă, scene de lupte și de nelegiuiri din amintirile noastre”. Alecsandri, „deloc poet național, ci tot mai mult poetul boierimii și poetul de Curte”, i se părea a fi „ferit de a se atinge de figurile din cronici, pe care, dealtmintelea, trăind între cine a trăit, în țară și peste hotare, nu le-ar fi priceput”, încât, „când a stat să scrie nuvele, instinctul de imitație ce a învins la dânsul, a dat, pentru câteva sute de cetitori

¹⁵ *Ibidem*, vol. II, p. 141-143.

¹⁶ *Ibidem*, vol. I, p. 60-66.

aleși, cunoscători ai lumii largi, *Buchetiera din Florența*". Prin comparație, la N. Filimon, „micul funcționar, cântărețul de strană”, sesiza „îndrăzneala de a se apropia de trecutul bogat în colori și de a-i smulge un așa de larg tablou de moravuri, cum e cel dintâi roman al nostru, *Ciocoii vechi și noi*". Un „anume timp” i se arăta ca fiind al celor „îndrăgostiți de povestea măreață”, Creangă și Petre Ispirescu, prin care, ambii, „răul slobod al graiului românesc prinse a curge în spusele cărturarilor”, pe când Slavici „scrise cele dintâi nuvele țărănești, icoană a unor suflete sfioase, adânci și împleticite precum un codru neumblat, neînfrânte în hotărâre și păzite în mărturisirea gândului, care arde ascuns”, iar Nicu Gane „înjgheba în stil ușor și plăcut, fără adâncime și fără patimă, dar cu o silință ce nu venea din voință sau din meșteșug, ci dintr-un suflet curat și naiv, nuvele de toate felurile, nuvele istorice, scene de vânătoare, amintiri, schițe satirice”. Mai presus de asemenea „nuveliști”, i se releva „o nouă generație <care> dădu pe Caragiale și Delavrancea”, cel dintâi ca „un meșter, un virtuoz neîntrecut al artei voite, pregătite, cântărite, refăcute și prefăcute, cu o conștiință neadormită <...>, simțirea lui nescăpând niciodată de controlul aspru al minții, fantazia fiindu-i pusă în lanțuri de francez din secolul al XVIII-lea”, iar cel de-al doilea ca „pictor în cuvinte care a scris”, între altele, *Sultânica*. Nu-i clasa însă, „printre nuveliști”, pe Eminescu și Vlahuță, fiindcă, discutabil, firește, „tonul liric și sentimentele liricului le stăpânea și proza”.

Pe „nuveliști și mai noi”, de pe la cam 1890 „înainte”, îi socotea ca „formându-se îndeosebi supt înrâurirea străină a literaturii franceze și <a celei> rusești prin traducere franceză” și „părând”, de aceea, cam „îndemnați” să tot fie „tineri”, precum Duiliu Zamfirescu, care, deși „mergea spre cincizeci de ani”, rămânea „totdeauna mai tânăr decât Caragiale și Delavrancea <...>, stând la o parte față de <alți> povestitori <prin> largi romane, cu paginile subtile, străbătute de cunoașterea multor țări și multor civilizații, cu multe înțelesuri de critică și îndreptare, cu multă atmosferă filosofică”, încât își „lasă cetitorii reci <...>, rămânându-i cu totul necunoscută schimbarea nouă”, literară și îndeosebi culturală. La acea „schimbare nouă” i se părea a fi atașat I. Brătescu-Voinești, „avocat din Târgoviște <...>, pornit din umbra lui Eminescu” spre a deveni

<...> un povestitor foarte limpede, de o gingășie superioară, zugrăvind din vârful penelului, personajele sale de căpetenie fiind totdeauna simpatice, scriitorul înconjurând cu o palidă aureolă de milă pe acești păstrători ai amintirilor ce dorm în sufletele lor ca moaștele sfinților în mătasa întinsă peste aurul stropit cu pietre scumpe, pe acești buni drumeți ai vieții, cari plâng zilnic la căpătâiul unui dor ce a murit de multă vreme, luându-le și o parte din viața lor, pe acești înfrânți cari tac înaintea oamenilor și, când se iubesc, înțeleg mai mult să se mângâie împreună.

Și nu doar ca atașat „noii schimbări”, ci de-a dreptul egidând-o pe aceasta, i „se arăta”, la cei „douăzeci de ani de-abia trecuți ai săi”, Sadoveanu, „prin belșugul producției sale fără pripă și fără zăbavă, liniștită și sigură; prin mlădierea care îi îngăduie să înfățișeze viața supt toate aspectele ei, de multe ori în aceeași schiță sau scurtă nuvelă; prin energie creatoare, care clădește jucându-se <...>, fiindu-i dragă natura, de o dragoste care nu se cheltuiește în scrieri izolate, ci leagă viața omenească, lucrurile și fața ei, în fiecare clipă, de clipa încunjurătoare din marea viață a lucrurilor care, deși neînsuflețite, cântă, plâng, șoptesc, mângâie, îndeamnă, îngrozesc și al căror suflet vorbește adeseori în graiul nostru, <mai fiind el, Sadoveanu> stăpân pe lumile fantasticului, nu al unui fantastic străin de viață, înclieat, văpsit și lustruit în lumile de păpușerie ale artificialului ușor, ci un fantastic din care pornește și spre care se întoarce

viața, <nuvelistul> având și simțul trecutului, un simț cu totul special, care îl face a povesti lucrurile de atunci într-o surdină misterioasă”, ceea ce „iartă”, la același nuvelist, „lipsa numai a cetirii trebuitoare pentru a înfățișa acel trecut *pentru el*, ca un lucru viu, rupând legătura de duioșie ce ne unește cu dânsul”. Iar pe lângă ori *sub* un atât de deja mareț Sadoveanu doar „amintea” de alți nuveliști „de mai nouă generație”, precum I. Gorun (Al. Hodoș), Constanța Hodoș, I. Adam, I. Ciocârlan, I. Sandu, N. N. Beldiceanu, după cât și cum, fiecare dintre ei, aveau „viața”, de sat, de oraș, de chiar mahala, ca motiv literar. Un „loc” profilabil deja ca seniorial îl rezerva lui I. Agârbiceanu. Pe I. A. Basarabescu, „ale cărui schițe se ceteau așa de mult”, îl socotea ca nefiind „deloc un sentimental” și nici „un analist al vieții de o seriozitate științifică”, ci doar cumva „asemuiabil” lui Caragiale, însă „cu toată deosebirea talentelor”, între care și cel de „Homer al micii prostii”.

Enunțul, fie și din îndeosebi perspectiva nuvelisticii, de *istorie a literaturii de la 1821 înainte*, devoala urmarea de Iorga a unui anumit procedeu, cam același ca în cazul sintezei de *istorie națională*, tocmai spre finalizare, aceasta, „pe nemție” și pentru „colecția „Lamprecht”, de la Gotha, anume de a integra „date”, „înscrișuri”, „personalități” unui „tablou cultural”. Vădea, pentru fiecare dintre cele două „mari sinteze”, istorico-literară sau istorică, un spirit prevalent contemplativ, nutritor diegetic de „impresii”, „viziuni” ori „priveliști”, adeseori emoționale, moralizatoare „sentențe”, spectaculare, prin însăși spontaneitatea lor, încât să nu fie prea sesizabilă conformarea analitică și rațional ideatică rigorilor metodei și criticii istoriografice. Important pentru el era să oglindească „noua schimbare literară”, prin intermediul editorialelor sale „sămănătoriste”, în mai largă „mișcare de renovare culturală a întregului neam”. Unui Duiliu Zamfirescu îi refuza, cumva paradoxal, poate ofuscat din cauza aurei lui „diplomatice franțuzite” și a „averii boierești”, atașarea la acea „*schimbare care se făcea de vreo zece ani*”, fiindcă-i era, chipurile,

<...> necunoscută <...> iubirea fanatică pentru neam și țară <...>, inspirația nouă ce s-a <tocmai> trezit și se împuternicea zi de zi din cunoașterea întreagă a literaturii, a cântecului poporului, din dezgroparea răbdătoare a trecutului, îmbelșugat în mândrie și în durere, din înfrățirea tot mai deplină a românilor <...>, din revelația unei vechi literaturi cu legături, tradiții și cetitori plini de dragoste, a unei limbi literare care e o minune pe care trebuie s-o cercetăm, s-o înțelegem, s-o învățăm, a unei culturi neîntrerupte, care s-a îmbrăcat în așezăminte, în viața socială, în operele de artă ale săpătorului, zugravului, cusătorului cu mătăsuri de aur, din, tot așa, descoperirea caracterului dumnezeiesc de blând și bun al naturii ce ne înfășură <...>, din dragostea adevărată și arătată prin fapte, pentru fratele țeran, pentru fratele mai mare, pentru „badea”, spre sărăcia și neștiița căruia ne coborâm, apropiind de buzele lui arse păharul de aur cu băutura fermecătoare, de întindere a sfintei culturi.

Erau cuvinte pe înțelesurile cărora și-a lansat, la capăt de articol *Povestitorii de ieri și de astăzi...*, un vibrant *apel* pentru *noua epocă de cultură*, ilustrabilă, firește, și de nuveliști:

O viață bogată și interesantă vi se desface înainte, glasuri iubite cheamă din trecutul fără măsură de roditor. Povestitori, povestiți! Povestiți în graiul tuturor, din toată curăția sufletului, cu toată căldura inimii, lucrurile mari și bune pe care le așteaptă de la voi mii de oameni!

Asemenea *apel* învedera clar că, pentru Iorga, la „Sămănătorul”, nu se punea problema doar a „motivului de inspirație” pe care să-l caute și să-l afle „literatura cultă”

în „creația populară”, problemă străbătătoare, de altfel, încă de la 1830-1840, prin succesive „generații” sau „curente”, cum îi plăcea lui „să tot spună”, de scriitori români, ci, mai presus de așa ceva, a unei „mișcări culturale”, asimilantă și de „schimbare literară”, într-un *nou ideal național*.

Pentru „noua ei schimbare”, dintr-o înaltă „chemare culturală”, literatura se cuvenea, după iorghiene editoriale, „să se îmbrace în frumoasa și adevărata limbă a neamului”. Articole, note sau cronici pe tema limbii literare și a educației naționale se deja adunau, încă de la 1903-1904, sub nume de autor Iorga, spre a insufla, chiar inflama, prin „sânguința” acestuia, „celebra mișcare” din martie 1906. Sub titlul de articol *Către generația de astăzi*¹⁷, autorul făcea „un punctual apel” ca să fie evitată „frumoasa limbă fățarnicită”, mult „întrebuințată”, de, editorialistic „șfichiuită”, *Boierimea franceză din România*¹⁸. Pentru „public folos” și „frumoasă învățătură”, Iorga considera limba din *Cărți populare*¹⁹, „singura”, după el, în măsură „să arate”, prin virtuțile ei, că „numai veacul al XIX-lea, <...> veac de mari străduinți dizarmonice, a sfâșiat tunica fără cusătură a neamului, <incât> și aici <în Regat>, și în Ardeal, și în Bucovina <...> cărturarii fudui <deoarece> și-au însușit roadele dezvoltării seculare a Apusului, s-au despărțit în castă”, rupându-se astfel literar de popor și uitând „zicerea” lui Kogălniceanu, „cel mai luminat bărbat politic pe care l-am avut, democrat fiindcă era naționalist”, ce ar fi „răsunat cam așa: cu câteva mii de boieri nu se face un popor”. În „adevărul” acelei „ziceri”, Iorga înrădăcina „șansa noii generații”, de la 1900, de a se detașa cultural de *Literatura „pentru băcani”*²⁰. Avea „motive, de altfel, să se arate „trist”, într-un articol *Politică și cultură la românii neliberi*²¹ că „un tânăr avocat din Ardeal”, Aurel Vlad, doctor în Drept la Budapesta și deputat român în Parlamentul Ungariei, „vorbea”, acolo, ungu-rește, „făcându-și voiniceste loc prin întreruperile injurioase sau batjocoritoare, ironice sau violente, totdeauna hotărât vrăjmaș” ale parlamentarilor maghiari, dar „felicitat” de aceștia pentru „retorica” ducătoare spre adecvarea sa politică Regatului Coroanei Sfântului Ștefan, și uitând, prea lesne, „exemplul” Vlădicăi Inochentie Micu Klein de a înfrunta „pe latinește, fie și prost vorbind”, însă românește „încăuzat”, Dieta majoritar ungurească a Transilvaniei. Cauza „limbii noastre” se și impunea, în iorghian „motiv”, să fie „însuflețită”, prin „chemată” rostuire a „Sămănătorului”, spre „renovarea culturală a întregii românimi”. Pentru triumful acelei cauze editorialistul Iorga „îndemna” să se spună și „să se știe” *Despre presa românească*²², în sensul că, după ce, pe timpul unor C. A. Rosetti, Bolliac sau Hasdeu, „ziarul lor era opera lor”, s-a ajuns la trista situație „de limbă stricată” a ziarelor de „cercuri închise de franțuziți” ori, mai rău, de sub „patronaj” sau control dinspre partide politice. Articole ale sale, precum *Ziarele și debutul tinerilor scriitori și Ziarele străine din România*²³, conșonau „îndemnul” la emanciparea culturală a presei românești, cu „învățături cuvenite” *Despre oamenii fără limbă cari-și caută una și n-o găesc, și despre oamenii cu limbă cari o au de la părinți*²⁴ și neuitarea adevărului, fie și cam persiflativ spus, că „românul s-a născut poet”, dar și că „mai greu moare poet”, de vreme ce i se tot „strică” limba „de frumoasă îndătinare a neamului”.

¹⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 54-56.

¹⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 56-60.

¹⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 40-42.

²⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 42-44.

²¹ *Ibidem*, vol. I, p. 23-25.

²² *Ibidem*, vol. I, p. 35-37.

²³ *Ibidem*, vol. I, p. 102-104 și, respectiv, 135-137.

²⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 172-175.

De cum a ajuns, în 1905, director al „Sămănătorului”, Iorga a căutat să imprime revistei, timp de aproape doi ani, un tot mai evident caracter *cultural*, întru *militantism național*. În virtutea prestigiului său de „cărturar național”, i-a venit „la mână” să asocieze „Sămănătorului”, sub imperativul cauzei „renovării culturale a neamului”, alte reviste, precum „Lucefărul” din Budapesta, „Făt-Frumos” din Bârlad sau, de cum avea să apară, „Ramuri” din Craiova. „S-a văzut” astfel în postura de „cap” al unui *sui generis* trust de presă, primul, s-ar părea, pe cursul istoric al culturii române. În articolele sale de la „Sămănătorul” nu mai primau teme privind literatura, ci cultura „neamului”. Printr-un articol, *Ce este „Sămănătorul”?*²⁵, din 1 ianuarie 1906, a ținut „să lămurească public” menirea revistei de „tribună culturală națională”, scontând „creșterea numărului cetitorilor <ei>, împreună cu răspândirea ideilor bune”, și neînchipuindu-și „cetitorii <...> ca pe niște inteligențe răzlețe, ca pe niște rafinați de artă, ca pe niște curioși de discuție <...>, ca pe o castă intelectuală sau socială”, ci „ca pe un popor întreg”, căruia „să i se vorbească” cu adecvată „măsură” și bine ales „cuvânt”. Iar așa ceva fiindcă

*<...> nu înțelegea poporul românesc <...> ca o entitate metafizică, o plăsmuire abstractă <...>, ci ca uriașă ființă, trecută prin multe lupte, încercări și suferințe, care a smuls însă tuturorora <ai lui> o vamă de frumuseță sau de amintiri întăritoare și care e la stăpânirea unei moșteniri, unui patrimoniu de tradiții, de datine, de istorie trăită care face originalitatea lui, deci dreptul lui la viață și îndreptarul lui <de la care revista „Sămănătorul”> să pornească și potrivit cu dânsul să se întoarcă către popor; în acest înțeles, și nu în acela de predicății truface, de șovinism ce se înșală asupra însușirilor poporului pe care vrea să-l servească, <direcționa> o revistă națională, care să se ofere <...>, să se **impună** neamului românesc.*

Dădea, astfel, de înțeles,

<...> spre oricine a căutat să-și facă o părere asupra fondului discuției, și nu asupra faptului dacă <avea „Sămănătorul”> o tactică mai bună decât cruciații care i se ridicau împotriva, <că revista> nu era <...> exclusivă, de cerc restrâns, de gașcă sau de persoană, nici supusă unui regim de dominație, de tiranie sau de exploatare, <încât> să dea exemple de o anumită teorie care să fi fost la începutul lucrurilor.

Împotriva clevetitorilor – titlu generic, sub care „se grupau” speciale articole: I) *Ura contra culturii străine*; II) *Țerânismul „Sămănătorului”*; III) *Adorația trecutului*; IV) *E „Sămănătorul” o revistă personală?*²⁶, și-a dat Iorga „toată silința <...> să lămurească” nu atât specificul literar în sine al revistei pe care „o direcționa”, cât „datoria” ce revenea acesteia de „învățătoare a neamului întru nouă epocă de cultură”. Spre a disipa „acuză” proferată de „dușmani” că revista ar vădi *ura contra culturii străine*, și-a făcut „știută” urmarea de el, directorul, a *adevărului* conform căruia „o literatură trebuie să afirme sufletul unui popor în forme care corespund culturii timpului”. Se excludea pe sine de la „păcatul” de a se fi „închis într-o mărginire de ideal”, atât timp cât răspundea „necesității de a da neamului românesc o literatură care să pornească de la el, de la ce e mai răspicat și mai caracteristic în el și de a da în același timp literaturii universale, în formele cele mai bune ale ei, un capitol nou și original”. Se considera ca „drept cel

²⁵ *Ibidem*, vol. I, p. 281-283.

²⁶ *Ibidem*, vol. I, p. 266-268, 268-271, 272-274, 275-278.

mai chemat” să dea „lămuriri” privind și țărănismul „Sămănătorului” și să demonteze, astfel, „acuzele” asupra exclusivității „țărăniste” a profilului cultural al revistei, „acuze” proferate „de o bandă nemernică de ticăloșitori ai unei literaturi <române> înfloritoare până mai ieri”, „bandă” între ale cărei „nume” le semnala pe cele de Ovid Densusianu, de la „Vieța nouă”, H. Sanielevici, de la „Curentul nou”, și Eugen Lovinescu, tocmai „găzduit” publicistic de „Epoca”. Dinspre asemenea „nume” sesiza cum se revărsa explicit asupra persoanei sale „acuză” că avea

<...> îndrăzneala de a întemeia o literatură fărănească la „Sămănătorul”, unde așa ar fi datina: poeții cântă numai iubiri în catrință, ei înșiși compun cu căciulă în cap și cu picioarele în opinci, versurile și le scriu pe răboj, iar măsura și-o cântă cu fluierul cio-bănesc sau cu drâmba rânđașilor, orice povestire ducându-și eroii la sat de-i pune într-o casă învelită cu rogoz, <iar> critica se face tot țărănește <și nu> se înțelege altă muzică decât aceea la care se joacă sârba popilor, <revista> fiind o adevărată stână <...>, avându-și colaborația câtorva din câinii și măgarii ce trebuie să se găsească în preajma oamenilor cari fac brânză pe lumea aceasta!

Fără a fi negat, spre a se da satisfacție „dușmanilor”, țărănismul era, dimpotrivă, fervent apărat sau „lămurit”, de Iorga, ca „motiv” cultural, implicit literar, la „Sămănătorul”, întru „renovarea românismului”. Pronunța parcă oraculare cuvinte, pentru a fi de specială luare aminte „oricărui om cult și cinstit”, cu „dreaptă judegată” sau dragoste de adevăr,

<...> că literatura unui popor cată să se inspire întâi de la viața acelu popor, ca una ce-i e mai bine cunoscută și mai iubită decât oricare alta; că din acel popor, din păturile care-l alcătuiesc, ea trebuie să aleagă mai mult, nu exclusiv, pe aceea care e mai însemnată, mai caracteristică, mai curată; că în România <Regatului> trăiesc peste 4 000 000 de țărani curați față de nici un milion de orășeni culeși din toate națiile; că acești țărani au în portul, în datinile, în graiul lor, în puterea și spontaneitatea lor de cultură ceea ce trebuie pentru a da unei opere literare culoare, energie, vioiciune, individualitate; că românii de peste hotare sunt încă mai mult un neam de lucrători de ogoare.

Erau cuvinte care „luminau” un anumit „motiv” programatic de revistă încă declarat „literară și culturală”, ele putând servi ca înalt semnificant *motto* pentru esențiala românească asupra *specificului național*, tocmai de intensă actualitate intelectuală la început de secol XX. Problema frapantă, pentru îndeosebi cei „în temă” de așa ceva, era însă că, dincolo de „motivul țărănesc”, Iorga nu prea mai vedea un altul, social-categorial și fatalmente generalizant, care să conteze, fie și „subțire” ori firav semnificant, întru relevarea *specificului* românesc. Boierimea era „văzută” de el, de la „Sămănătorul”, ca „de mult timp înstrăinată, vorbind franțuzește, locuind în străinătate <și regăsindu-se> în cercuri ale Olimpului social”. Intelectualii i se păreau „greu de înfățișat”, dincolo de câteva excepții de „sămănătorist” profil, ca având vreun real și puternic merit în „renovarea culturală a neamului”, lor și cuvenindu-li-se, pentru a se atașa „bunei cauze” naționale, „o acțiune cum nu se află repede”, fără „înaltă chemare”. Funcționăria și politicienii „se vedeau”, în tot iorghiene cuvinte, ca aproape defel necontând pentru „marea renovare culturală”, cele două „categorii” ilustrându-i-se „sămănătoristului” editorialist prin „vieți chinuite, ambiții banale, suflete sărace”, precum, la Delavrancea, „scârbosul Iancu Moroiu” sau, la Caragiale, „un Guvidi”. Mahalaua „i se arăta”, aceluiași editorialist, într-un dublu sens, fie „de a da caricatura pe care a prins-o Caragiale”, fie „de a se confunda cu satul țeranilor”. Rămânea, cam univoc-pozitiv

generalizant, loc și rostuire *țerănismului* întru *nou ideal național*, cum și „sunau”, la „Sămănătorul”, iorghienele „sentențioase” cuvinte:

*Nu-ți trebuie cine știe ce cunoștințe de istorie literară ca să vezi că iubirea pentru viața și firea țeranului, cel mai român-român, s-a impus de la sine atâtor scriitori veniți din locuri deosebite și trăiți în medii cu totul deosebite – Eminescu cel vânturat prin lume, Creangă cel nemișcat din Moldova sa, Slavici, om foarte cult, apoi autorul **Sultănicăi**, și Caragiale însuși, în Năpasta și în cele mai dramatice nuvele ale lui, Vlahuță în cele mai zguduitoare schițe ce a scris <...>, Coșbuc care vine, cu toată lărgă lui cetire, vine și rămâne țeran din Ardeal <...>, toți acești scriitori, <precum și> Grigorescu, cel mai mare cântăreț în colorii al câmpiilor noastre <...>, Musicescu, și Chiriac, și Vidu, cari înalță cântecul țerănesc la valoarea artei moderne.*

Se și credea îndreptățit, de un asemenea „tablou de literatură și artă”, directorul „Sămănătorului”, să se întrebe dacă nu cumva el sau revista „prea legată de numele său” i-ar fi „țerenit” pe scriitorii și creatorii de artă sus-menționați. Și dacă admitea, în loc de a-și da răspuns, ca definitorie pentru acea revistă „iubirea pentru țeran”, era fiindcă, cum „știa”, „fiecăre clasă” avea „simțul artei” și putea fi, prin așa ceva „de interes cultural”, dar „numai în măsura valorii sale artistice, a valorii sale sociale și naționale. Și atât...”.

După „păcatul” situații *contra culturii străine* și cel al *țerănismului*, un al treilea, *adorarea trecutului*, mai era sesizat de Iorga în „acuzele” proferate „de dușmanii mârâitori de gazetă” asupra „Sămănătorului”, „păcat”, acesta, de care „credea”, tot el, directorul revistei, că „atârna”, precum de o „mântuitoare forță”, la rigoare, „ceva de însemnătate covârșitoare: viața, biruința, fericirea neamului”. Era „păcatul” de care, cum de asemenea „credea” el, „se îngrozeau deopotrivă filologi <având> inimioară pentru câte o poezioară, <nu> și pentru viața strămoșilor lor”, substituită de ei „contemporaneistic” printr-o „viață comandată la Paris” <...>, și foiletoniști învățând tot ceea ce știm din foiletoane, <apoi> semiții, armenii și alți *sans patrie*”. Spre a surmonta „orice acuză sămănătoristă”, căuta „să se arate” urmând directorial „**adevăru**l că: *iubirea pentru acest popor românesc, a cărui viață actuală <la 1905-1906> e așa de înrădăcinată într-un trecut de unde își poate suge hrană, în același timp când frunzele de la suprafață prind <prea> lacome cultură modernă, care însă e numai o condiție de viață, și nu seva care nutrește*”, se asimila unui *nou ideal național*. Și mai căuta „să se arate” știind că „iubirea pentru trecutul românesc s-a deșteptat în chip firesc” și nu doar „în inima” celor de la „Sămănătorul”, ci și „în a altora” dintre „scriitorii de la noi”, încât, pe temeiul „învățămintelor istoriei”, să poată „noua generație” să-și însușească „noțiunea întregii *culturi*, întregii *vieți omenești* de odinioară”. De aceea nici nu admitea să i se impute „păcatul” de a fi făcut din „foaia” al cărei director era *o revistă personală*. Amintea că, atunci „când tineri cari în 1902 vedeau murind în mânele lor «Sămănătorul» i-au oferit să ia în stăpânire deplină această foaie”, a stat pe gânduri, înainte ca, la 1905, să fie directorul „aceleia”. Se și considera „deplin chemat”, pe temei de „anume scrieri”, precum *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea și Sate și preoți din Ardeal*, ca și prin virtuți de publicist cotidian, vădite la „l'Indépendance Roumaine” și la „Epoca”, să îndrume „o mare mișcare culturală”, fie așa ceva și cu „prețul” de a-și fi atras deja asupra-i „dușmănia tinerilor perverși și a bătrânilor stricați” de la început de secol XX.

Spre a releva rolul ce revenea, după „crezământul” său, „Sămănătorului”, întru „propășirea neamului”, Iorga „a luat calea” unui răspuns la întrebarea ce și-a pus-o doar aparent retoric lui însuși: *Ce este România în mișcarea culturii românești?*²⁷ A căutat un

²⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 284-290.

răspuns cumva surprinzător, prin comparație cu ce „a tot dat ziarelor”, pe timpul anilor 1899-1902, și a reunit în volume de *Opinions sincères...*, *Opinions perniciouses d'un mauvais patriote...* și *Cuvinte adevărate*, privind „starea și menirea” României Regale pentru cultura națională. În articolele din menționatele volume, *viața intelectuală și instituțiile de cultură* ale Regatului, de la Academie și Universități la Arhive, Muzeu și Teatru, „apăreau” ca profund viciate de „graba și amatorismul” înființării lor, de „carierismul adeseori neîntemeiat” al exponenților lor” și îndeosebi de „imitarea modelului străin”. Nu răzbătea mai nimic, din acele articole, în sensul că, „așa cum se arată”, România putea centraliza valoric „întreaga cultură a neamului”, istoricul „pasionat ziarist” rezervând „misiunea” de a fi „dusă” Țara Regală întru „mare rol cultural” unei „noi generații”, animate de *înalt naționalism*. Articolul „chestionant”, *Ce este România în mișcarea culturii românești?*, și „găzduit” de „Sămănătorul”, la 1906, „se vedea” ca deja fiind în numele „noii generații”, pentru care directorul revistei „se dorea”, chiar și anevoie refuzându-și „epatarea”, a-i fi, *marele Pontif*. României Regale îi puna „în sarcină”, întâi de toate, „să ia aminte” de cultura și ideile care „i-au dat naștere”, într-un „altfel de timp” decât cel de la 1906, „timp”, acela, „de visări și iluzii și de speranțe foarte mari, timp când ni simțeam aripi de popor mare, de popor bogat și cu o cultură deplină <...>, timp când fiecare din părțile politice din care se alcătuește poporul românesc trăia în altă atmosferă culturală”. Gândea străveziu la „bunul timp cultural” de prin secolele XVII-XVIII și prima parte a secolului XIX, „timp” de dinainte de „imitațiile rele apusene”, îndeosebi „franceze”, și care ar fi devenit, din cauza acelora, unul ca „de răătăcire” de la „adevărate, frumos îndătinata cultură a neamului”. Și „vedea” cum a putut „curge înspre rele” acel „timp”, „când noi ne țineam de pulpana fraților din Franța și din când în când mai mergeam să cerem povețe de la urna în care se cuprindea cenușa strămoșilor romani”. Își reitara „convingerea” că „latinismul excesiv de școală ardelenescă” și „franțuzismul” au alterat „curgerea” firească a timpului de „frumoase visări și datini, în forme culturale românești”. În iorghiene „vederi”, alternarea culturii „din țările libere”, extracarpătine și devenite România, ar fi fost principala cauză a „dezorientării culturale a fraților de sub stăpâniri străine”, încât îndeosebi după 1848-1849

<...> *bucovinenii se împărtășeau, împreună cu toți locuitorii ducatului austriac al Moldovei de Sus, de sfânta cultură germană, <iar> ardelenii se încălzeau de poezia maghiară fierbinte a renașterii ungurești și, iarăși, se mai prelingeau și ei pe buze cu ceva carte nemțească; fără a mai vorbi de frații de peste Prut...*

Alterarea culturii și „despărțirea culturală între frați” le „vedea” în oglinda

<...> *adevărului că limba era alta, după scrisul smălțat cu neologisme de prisos, pline de mândrie cărturărească, după unele locuri care niciodată nu pot prinde la noi, recunoscându-l pe scriitorul franco-român, <incât>, după defilarea înceată, solemnă a stilului său, găceai pe tovarășul său germano-român, <rezultând> o limbă smucită, îndrăzneată, nesupusă legilor cugetării noastre și deosebind pe al treilea lucrător la înaintarea limbii române, pe maghiaro-românul de peste munți, până și ortografia însemnând hotare, noi <regățenii> pierzându-ne în încercări individuale, toate fără viitor, bucovinenii **ciuinisându-se** după învățăturile lui Pumnul, iar frații din Ardeal și Ungaria supunându-se disciplinați normelor proclamate de Cipariu.*

Dincolo de justificabile motive pentru a i se observa critic, profesional calificabil, că prin „neajunsuri culturale” și „hotare ortografice”, toate într-o anume „arătare” a lor,

Iorga nesocotea caracterul mereu *deschis*, după timp și loc, al unei limbii *vii*, precum româna, era totuși de necontestat adevărul rostit de directorul „Sămănătorului” că „forțate particularități provinciale <...>, de nu se puteau ceti, necum prețui sau admira <peste hotare> românii unul cu altul”, au umbrit, ceva timp, aspirațiile de unitate politică, încât să și fie „privită, aceasta, de ei, ca vrabia de pe gard, care așteaptă numai să-i pui sare pe coadă ca să intre în cușcă”. Acele „neajunsuri” sau „hotare” aveau să se mai și „șteargă”, cam de pe la 1870-1880, cum aprecia tot Iorga, fiindcă „se lucra fericit”, într-un „nou timp”, asupra ortografiei, ardelenii „despărțindu-se de acea imitată și complicată <...>, pentru deprinderea căreia trebuia o înaltă cultură și pregătire filologică”, bucovinenii sustrăgându-se, după cât și cum puteau, „cercurilor de filologie germanică”, iar în Țara „liberă”, România, ajungându-se să fie „învinși etimologiștii visători” de pur sau excesiv „latinism” și să triumfe „scriitura temperată” a „Junimii”, însușită și de Academie și chiar, în ținuta-i fonetică, de scriitori și ziare, spre a se învedera „unitatea ortografică românească”. Pe temeiul „curățirii limbii de rele elemente străine”, Iorga „vedea” perspectiva întinsă a „înfloririi culturii naționale”, cu toată vigoarea imprimată, firește, acesteia, de „sămănătorism”, ca dinspre „adevărul după care sintaxa poporului, a vechii noastre literaturi se impunea tot mai mult”. Se și „arăta vederii sale” noua

<...> vreme când se poate cere literaturii românești să se desvolte pe temeiul cunoașterii desăvârșite a poporului nostru în toate locurile și în toate timpurile și a cercetării, prețuirii și întrebuințării cuminiți a tuturor literaturilor de frunte ale lumii, în ceea ce ele au mai trainic, mai clasic, mai sănătos și mai roditor, <cerință urmată de> o întreagă școală literară tânără, <încât> să avem cu toții <de același neam> aceeași literatură, care să fie a noastră a tuturor, înveșmântată în aceeași limbă literară, acoperită de aceeași ortografie, <iar> fiecare provincie românească să-și dea partea în proporția talentelor pe care i le hărăzea norocul.

Considera că rolul central, pentru „noua și marea mișcare”, literară și culturală, revenea Regatului României. Substitua însă acelui rol pe cel, tocmai atunci, la 1906, înadins „misionar”, al „Sămănătorului”. Cu măcar subînțelegerea „de așa ceva”, admitea că:

*Un învățământ curat românesc, mari așezăminte pentru știință și literatură, contactul cu un public românesc mai larg și mai bogat, sprijinul de multe feluri al statului, în sfârșit numărul mai mare al locuitorilor unei provincii vor fi puternice motive pentru ca acel ținut să stăpânească pe celelalte în ceea ce privește cultura, <atare> condiții <sau motive> aflându-se întrunite în România. Ea putea inspira românilor de peste hotare simpatia din multe puncte de vedere, a căror înșirare nu-și poate avea locul într-o revistă literară. Din punctul de vedere al culturii însă nu trebuie să fie niciunul dintre dânzii care să-și ascundă chemarea și puterea ei, care să-și ascundă chemarea și puterea ei, care să-și închipuie că ea poate fi un element despre care să se vorbească în chip ușuratec sau cu despreț. Nimeni nu se gândește a impune o dictatură a Regatului în cultura românimii. Dacă astăzi el are mai mulți și mai buni scriitori, nimic nu împiedică, desigur, ca mâne talente mari, vreun geniu să se nască în Bucovina sau în Maramurăș, însă, oricând, o iubitoare atenție deosebită, plină de înțelegere și de **alegere**, trebuie să se îndrepte către stările culturale de aici <din România de atunci>.*

La însuflețita de el „chemare” a României pentru „renovarea culturală a întregului neam”, Iorga „vedea” ca în stare „să răspundă” numai „pe cei buni și cinstiți” din cuprinsul Regatului și „de peste hotarele” acestuia. Acea „chemare” o înțelegea și ca presupunând, de cum se împlinea, căderea „hotarelor culturale între frați”. Aprecia,

poate exagerând, că „cei mai mulți dintre aceia cari tăgăduiau chemarea firească a României pe terenul cultural, ca și pe toate celelalte, se aflau în «dulcea» și atât de nenorocita țerișoară a Bucovinei”. Fixa, în acea apreciere, consecința „anexării”, la 1775, a „țerișoarei de fagi” devenite sub Habsburgi, prin 1849, Ducat. Din acea „parte pierdută a Țării Moldovei”, pe boieri „i-a știut, după documente”, venind un timp și „refugiindu-se la Curtea Domnilor de la Iași”, pe „mazili” adaptându-se „stăpânirii austriece”, sub care țărani, „românii adevărați”, îndurau „multe”, iar târgurile s-au tot „umplut de străini”. Mai „știa” cum, sub acea „stăpânire” și din cauza „legăturilor tot mai slabe” între Domnia Moldovei și „ținuturile ei de nord vest”, Biserica și Școala „de pe acelea” căpătau „chip de înstrăinare”. Cu Hurmuzăcheștii, admitea că a fost ceva viață culturală românească în Bucovina, prin anii 1848-1870. „Încolo”, sesiza critic sau chiar ironic „ceva literatură”, la Cernăuți, după cât și cum „luminase acolo” Aron Pumnul, „cu teoriile sale despre limbă”, și se ilustra „un Petrino ca prim poet al Bucovinei”. Și mai sesiza cum, de mai nou timp, „tot veneau”, la Cernăuți, pentru cultură de la Viena supervizată, ardeleni, între care Bogdan-Duică și Valeriu Braniște, încât „poarta de bronz dintre civilizație <de stil germanic> și barbarie <de regățeni> să cadă iarăși”. Își explica, astfel, și „succesul” curentului bucovinean pro-habsburgic inițiat de Aurel Onciul, cu ziarul său „Pridvorul” și strania sa încercare de a se arăta „convingător”, despre ceea „ce făcea”, până și la București. „Vedea” însă și bucovineni „buni” sau „de bună ispravă”, precum George Popovici și Dimitrie Onciul, cu articole ori studii valoroase, dar cam „răzlețe”, la „Convorbiri literare”. Și mai „vedea ca buni pentru înalta cauză a neamului”, pe cei ce „ceteau”, în Bucovina, cărți și ziare sau reviste din Țara Regală și încercau, și ei, să dea semne frumoase și chiar viguroase de cultură națională, prin „Școala română” și „Junimea literară”. Socotea însă că era totuși cam puțin pentru a se confirma aderența reală la bucovineni a rostului de căpetenie al României întru „marea și noua mișcare culturală de mântuire a întregului neam”. Și deși admitea că „mai curând și total altfel decât la bucovineni” înțelegeau și fructificau ardelenii „legăturile cu acel focar central al culturii românești care era Regatul”, ceva „de stricare” sesiza și dinspre aceștia. Cu mai mare merit cultural românesc decât al „fraților ardeleni” adăstanți doar „acasă, peste munți”, „vedea” pe „cei dintre aceia cari au venit și au tot stat” prin Regat, ca, de ilustră exemplificare, Slavici, Coșbuc, Șt. O. Iosif sau Goga, „întâmpinat”, acesta, „dincoace”, cum nici lui Coșbuc nu i se întâmplase. Ținea „să arate” cum, cu „ardelenesc” aflux, „puterea sufletească a românilor din România <...> se revărsa ca niciodată <înainte> asupra ținutului <de peste munți> ce are mai mult nevoie de dânsa”, la început de „veac nou”.

Ca „răspunzând curat chemării României” pentru „marea mișcare culturală”, Iorga considera, dintre „regățeni”, pe îndeosebi „cei harnici și buni de prin sate” sau „muncind cinstit la orașe”, cu luminată „îndrumare” dată, „în Țara rurală”, de preoți și învățători, iar tot acolo și altundeva”, după cum era nevoie, de „cuviniicioase” gazete ori ziare. „Se aștepta” ca scriitorii, artiștii, intelectualii „de frunte”, precum universitarii și „cei de la Academie” să se atașeze cu multă însuflețire „marii mișcări”. Și fiindcă „lucrurile” nu stăteau cam așa, și-a ales drept ținte de atacuri virulente „nume” de intelectuali de semnificativă notorietate pentru adversitatea declarată contra notei „prea tradiționaliste și naționaliste” a „mișcării” clamate de la „Sămănătorul”. Și-a căutat și avut *Socoteala definitivă cu d. Pompiliu Eliade*, într-un „șir” de articole²⁸ pe teme de literatură și îndeosebi de influență franceză asupra culturii și politicii românești de secol XIX

²⁸ *Ibidem*, vol. II, p. 29-33, 33-41, 41-44, 44-47, 48-51.

și chiar de început de secol XX. Și-a revărsat multă și ascutită ironie asupra „fenomenului” editorialistic intitulat *A. D. Xenopol și pepiniera de poeți din Iași*²⁹, făcând și „haz” de epatarea „fostului său profesor ieșean” într-un „rol de literar nou Maiorescu”. A căutat „să pună la punct” *Pretențiile literare ale domnului Ovid Densușianu*³⁰ sau „sărăcia de specific românesc” de la „Curentul nou”³¹. Refuza cu vehemență *Încurajarea oficială a literaturii*³². La rubrica de *Cronică* a tot pus „de-a dreapta ori de-a stânga judecății sămănătoriste”³³ pe literarii vremii. Și-a mai ostit criticile îndreptate contra Academiei după ce, în iulie 1904, își reluase activitatea la „înaltul așezământ al Țării” cu o de răsunat comunicare *Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Mitropolia Ardealului*³⁴. Nu înceta defel „să pună suflet și cuget” în *lupta-i literară*, cu miză prevalent *culturală*, înțelegând, sub „zodie” de așa ceva, *Originea și marginile polemicilor*³⁵. Își însușea „învățătura de viață” că „polemica înseamnă luptă”. Iar *lupta* pe care cu frenezie o ducea, mai ales în anii 1905-1906, și-o înscria pe coordonatele unui ardent militantism cultural, de intens colorit naționalist. De pe culmile unui atare militantism și-a permis o *cronică*³⁶ cu iz persiflativ, neagreat însă critic de cursul istoriei literaturii, în privința revistei „Viața românească”, la care „vedea” cum „viața culturală ieșeană părea «Arhiva», unde nu <mai> încăpea, și ieșea din cârciuma «Curentului nou»”. Își îneca, de fapt, cu greu „năduful” ce i-l pricinuia „îndreptarea” unor colaboratori „de frunte” ai „Sămănătorului” către acea nouă revistă ieșeană „îndrumată” întâi de Stere și „însuflețită” literar de Ibrăileanu. Înțelegea bine că, tocmai din cauza intensului militantism național, declarat cultural, dar implacabil ascutit politic, se cam îndepărtau de „Sămănătorul” scriitori sau publiciști ce „au făcut cinste foaei”. Și tot din acea cauză „nu întreaga studențime”, cum „nădăjduia”, îl urma, pentru unii „tineri studioși” Maiorescu îndeosebi reprezentând un atractiv far de lumină universitară. Pe studenții ce-l urmau îi considera ca de „nouă generație”, sortită militantismului cultural național. Nu-i agreea însă într-un atare mediu „generaționist” și pe „ceilalți” studenți. Forța categorizant deosebirea între *studenții vechi*, cu ironizat „chip” de *studens gloriosus*, și *studenții noi*, din viața universitară³⁷.

Elanul „generaționist” străbătea cu mereu sporită intensitate articolele lui Iorga de la „Sămănătorul”. În unul dintre acelea, *Către generația de astăzi*³⁸, căutând să disipească „mirarea celor din public”, unii „buni și cuviincioși”, cu simț pentru „frumuseță și adevăr”, alții „răi”, nota că „avântul neamului nostru” se lovea de „grele” obstacole, dintre care, întâi, obișnuința de a se crede „că, răspândindu-se ca spirit și formă, ca țintă și arme, prin activitatea literară, neapărat mai curată, mai dezlipită de mirosurile unui pământ acoperit de putregai”; apoi, impresia că, totuși, „stilul duelului literar în jurul mesei guvernului s-a îmbunătățit”; sau indiferența „multora” care „trec dând din umeri” pe lângă trista realitate a unei „limbi fățarnice” și a zădărniceii *luptei* doar *literare*, permisibilă „vorbei bune pentru cavaler ca și pentru bandit”. Iar „îndepărtarea” unor

²⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 25-28.

³⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 193 și urm.

³¹ *Ibidem*, vol. I, p. 278 și urm.

³² *Ibidem*, vol. I, p. 192 și urm.

³³ *Ibidem*, vol. II, îndeosebi, *passim*.

³⁴ Barbu Theodorescu, *N. Iorga 1871-1940*, p. 39.

³⁵ N. Iorga, *O luptă literară*, ed. cit., vol. I, p. 37-40.

³⁶ *Ibidem*, vol. II, p. 206.

³⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 169-172, pentru articolul *O criză în viața universitară: studenții vechi și studenții noi*, și p. 156-158, pentru articolul *Cu prilejul apariției unei noi reviste studențești*.

³⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 54-56.

asemenea obstacole, legate de parcă „un stâlp de rușine”, o punea, firește, în seama „noii generații”. Era „generația” pentru care se credea „chemat”, cum avea și memorialistic să noteze³⁹, ca să-i lumineze, cărturărește, „un drum deosebit de cel al eminescianismului complet uzat, singur stăpânitor pe lirica românească”, chiar și la început de „nou veac, XX”. De urmat, pentru îndeosebi „tinerii curați”, preconiza „învățătura” desprinsă din destinul eminescian ca de tristă și nedreaptă „împiedicare”, dinspre „mărimi dominante”, a unui geniu creator de a-și fi înălțat propria-i „generație”. O atare „învățătură”, obiect de articol *Eminescu și generația de astăzi – cu prilejul unei cărți nouă*⁴⁰, o recomanda „tinerilor buni și cinstiți” spre a lor luare aminte

<...> că fiecare generație, fiecare „rând de oameni”, cum se zicea odată și în scris și se zice astăzi <la început de secol XX> numai în graiul neprefăcut al țerănimii, vede altfel lumea, judecă altfel, în problemele de căpetenie ca și în lucrurile mici, și are, pentru oameni și natură, o simțire deosebită <...>, logica de evoluție ce se află în orice proces de cultură și felul particular în care generațiile se pregătesc pentru viață cerând această neconținută prefacere.

Din „învățătura” că „faima” unui scriitor și „felul de a fi acela înțeles <...> cresc sau descresc și se preschimbă în frământare de idei și sentimente nouă ale unor mulțimi omenești înnoite”, Iorga-și „trăgea motive” să lămurească „vicisitudinile <acelei frământări> și în soarta reputației și tălmăcirii lui Eminescu”, căruia, la „Convorbiri literare”, pe când revista era „revoluționară în materie de limbă, de orientare culturală și de prețuire a trecutului literar”, i se „tipăreau” poezii reflectante de „toate adâncurile tragice și toată gingășia de colori a sentimentelor <...>, în ritmuri de o muzică îmbătătoare și traică”, dar i și se „găseau” de membrii „Junimii” neajunsuri de „tânăr sărac, străin în mijlocul lor și prieten cu Creangă <...> mai mult prin paharul cu vin și prin gluma rustică”, încât să-i recunoască aceia cam „de nevoie și ceva talent”. I-a apropiat Poetului efigia genialității, „văzându-l trecând înainte, înfășurat în mantia lui de diamant, iscodind neconținut, în cursul zilelor lui singuratice, și aruncând apoi, nepăsător, în urmă-i, aurul uimitor al frumuseții nouă <și „înghițând” dureros> hohotele batjocoritoare, aruncate asupra-i de cei ce l-au luat de nebun”. Lui Eminescu, lovit de soartă, subapreciat ori nedreptățit de mai toți contemporanii săi, chiar „disprețuit de un Hasdeu”, și cu „faima-i” poetică viciată de epigonism, Iorga îi sconta mântuirea de „noua generație”, de la începutul de veac XX, căreia să-i și fie Poetul atât ca „model literar creator”, cât și ca „îndemn pentru măreață luptă” prin articolele lui politice, tocmai „date publicării”. Se și „mândrea”, la „Sămănătorul”, că

<...> tinerii timpului nou, dezmorțiți din beția formulelor mizantropice și individualiste, și simțind odată cu puterile unei rase sănătoase nevoia de a le exercita <pe acestea>, au primit cu bucurie solia cea bună, găsind, în lupta lor, un îndemn în icoana curățită de ceață a celui mai strălucit reprezentant al simțirii românești creatoare, în timpurile moderne.

Erau „tinerii” care aveau să-i dea „motive de mângâiere sufletească” prin vertiginosa lor participare la manifestațiile, cu deosebire din 13 martie 1906, de „mântuire”

³⁹ N. Iorga, *O viață de om...*, ed. cit., p. 230.

⁴⁰ Idem, *O luptă literară*, vol. II, p. 80-83; „cartea nouă”, de Ioan Scurtu, *Mihai Eminescu's Leben und Prosaschriften*, Leipzig, 1903, era apreciată de Iorga ca fiind „cea dintâi bună biografie a unui scriitor român”, cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 80, notă infrapag.

a limbii române de „franțuzismul” prea înrădăcinat până și repertoriului Teatrului Național, ca și prin însuflețita lor angajare într-o „Frăția bunilor români”.

Acelor „manifestări pentru limba națională”, cu a lor zi de referință *Treisprezece Mart*, Iorga le-a consacrat articole sau *cronici* la „Sămănătorul”⁴¹. Surclasa, prin înseși respectivele sale „texte”, sub numele de director, originara menire, literară și culturală, a revistei. „Cuvântul” său, pe ton parcă înadins voit ca „pontifical”, din catedralic amvon național, disona mult, prin felu-i de a fi îndreptat „spre publicul îndeosebi tânăr”, cu ceea ce „dădeau alții”, după cutumă, „Sămănătorului”, de la poezie și proză la critică și eseistică de prevalent gen literar, chiar și articole ori note pe teme de istorie, de adeseori orizont cultural. Directorul revistei se și simțea încuviințat sau „îndemnat” de publicul „cetitor” să persevereze, cu aplombu-i devenit proverbial, la „scara nației”, întru a imprima caracter politic *luptei* sale *literare*, absorbit, momentan, cauzei „salvării limbii neamului”. Ioan Adam, colaborator al „foaei”, dar și adept al „noului militantism”, scria directorului ei și instanțându-se, precum „ilustrul destinatar al epistolei”, pronominal-pluralic, despre

<...> tristețea că noi, națiune tânără, am ajuns să facem acte de bravură dintr-un sentiment natural care singur nu ar mai îndreptăți ființa noastră de stat, trebuind <prin consecință> să se știe cine reprezintă în țara aceasta demnitatea și aspirațiunile noastre naționale, cei de sus înșelându-ne încrederea de când au fost înlăturați cărturarii și literații de la îndrumarea sufletească a poporului românesc, <încât> nu mai este inimă și jertfă în acțiunile noastre, <cerându-se, de aceea> să rupem cu resemnarea și cărtirea numai prin cărți și să intrăm fățiș în luptă pentru regenerarea sufletească a poporului românesc⁴².

I. A. Bassarabescu elogia, pe același director, care „apăra o cauză sfântă”, și se declara „într-un gând” cu el, spre „a se uni din toată inima la manifestarea pentru întărirea limbii române <...>, cea mai frumoasă mișcare”, căreia i-a fost dat „să-i fie martor” și să-i împărtășească „garanțiile viitorului nostru național”⁴³. Titi (Constanța) Bălăcioiu, viitoare soție a lui E. Lovinescu, își „ridica glasul de copilă <spe> a-l admira <pe> blândul astru ce lumina țara, <pe> apostolul cu focul convingerii în mișcare, în cuvânt, în priviri <...>, «Marele Iorga»”⁴⁴. Dintre tinerii istorici, Ioan Lupaș, de la Sibiu, „ura desăvârșită izbândă luptei stăruitoare <...> pentru drepturile limbii strămoșești”, al cărei „rezultat frumos” să se răsfrângă „în mod simțitor și ca o adevărată binefacere asupra românilor de pretutindeni”, și „se socotea <...> între aderenții cei mai sinceri ai mișcării”, rugându-l, pe directorul „Sămănătorului”, „să aibă bunătatea de a-l primi între membrii «Frăției bunilor români»”⁴⁵. Lui Vasile Pârvan, aflat la Berlin „pentru studii”, îi venea „să ia de guler pe toți domnii” de acolo, „care putezau în cafenele și localuri de petreceri, <și> care pur și simplu vegetau”, cuprinzându-l, ca prin reacție „de inimă” față de ceea ce-i era dat „să vadă”, gândul „de a se întoarce în Țară, cu ceva mai multe cunoștințe decât la plecare, dar și cu multă, mult mai multă dragoste de muncă, de luptă pentru izbânda ideilor bune”, și socotindu-se „drept încă un soldat al cauzei celei drepte”⁴⁶.

⁴¹ *Ibidem*, vol. I, p. 305-338, vol. II, p. 380-383.

⁴² *Scrisori către N. Iorga*, II, (1902-1912). *Documente literare*, ediție Barbu Theodorescu, București, 1979, p. 9 (I. Adam c. Iorga, 2 aprilie 1906).

⁴³ *Ibidem*, p. 18 (I. A. Bassarabescu c. Iorga, două scurte „scrisori”, poate telegrame sau notații pe cărți postale, martie și 2 aprilie 1906).

⁴⁴ *Ibidem*, p. 22 (Titi Bălăcioiu c. Iorga, Craiova, 26 aprilie 1906).

⁴⁵ *Ibidem*, p. 178 (I. Lupaș c. Iorga, Sibiu, 7 martie 1906).

⁴⁶ *Ibidem*, p. 229 și urm. (Pârvan c. Iorga, 30 noiembrie 1905).

Urări „de izbândă” mai primea Iorga, de la „buni români”, între care „copilul de doar 14 ani”, Cezar D. Petrescu⁴⁷, dar și, mai ales, „nume consacrate”, precum I. Russu Șirianu⁴⁸, I. Agârbiceanu⁴⁹, Octavian Tăslăuanu, de la redacția revistei „Luceafărul”⁵⁰, Octavian Goga, „mirat”, acesta, de partea celor aflați „supt povara legilor străine”, că, „în țara nădejdlor noastre se mai putea da o luptă pe acel teren”, desigur, „sfânt”, al limbii naționale⁵¹. Sadoveanu, cam „dus” spre „Viața românească”, dar și ținând la „promisiunea de a mai da” și revistei „Sămănătorul” sau „foaei” cu prim număr de 10 mai 1906, „Neamul românesc”, avea să-i întâmpine „isprăvile” de la 13 martie și „Frăția română” printr-o pildă ocazională de „funeraliile unui inspector comunal”, la Pașcani, unde „un ovreiaș”, Heinic, „se ridică lângă preot” și ținu un discurs de laude, „după Talmud”, de parcă orașul era „o altă Herță”⁵². Cam tăcere, cu subînțelegere, dinspre Titu Maiorescu, Slavici, A. D. Xenopol, Spiru Haret și cumva surprinzătoare în cazul unor I. Bogdan și D. Onciul, „s-a lăsat” asupra militantismului „sămănătorist” iorghian. Hasdeu, bătrân și adresându-se „iubiților colegi”, lăuda „fapta studenților” de la 13 martie 1906, ca de „un frumos, adevărat avânt francez”, deși, culmea ironiei, îndreptată tocmai împotriva „franțuzismului de la noi”, și saluta „pe tinerii care și-au făcut o sacră datorie”, dar mai ales „pe floarea profesorii curat românească”, ce-i „îndruma”⁵³. Important, pentru Iorga, era că îndeosebi „publicul tânăr și cetit” adera la „mișcarea regenerării culturale a românimii” și-i împărtășeau „înțeleșurile” din articolele pe care el le tot „dădea” revistei „Sămănătorul” sau „foaei” mai noi „Neamul românesc”. De la Budapesta, Onisifor Ghibu își exprima, de altfel, „credița că lumea înțelegătoare ar primi cu mare bucurie un volum sau două de cele mai bune articole de la «Sămănătorul»”, ale, desigur, „îndrumătorului” revistei⁵⁴.

Spectaculos, în sau prin sine, fenomenul „generaționist” de coloratură culturală și de intens spirit de *nou naționalism*, a cam secăt rostuirea ca director a lui Iorga la „Sămănătorul”. Prin comparație cu „generația pașoptistă”, ai cărei exponenți „s-au înfrățit revoluționar” și, după „șansele” ori aptitudinile fiecăruia, aveau să fie „eroici, chiar mesianici, deschizători de orizonturi ale culturii naționale” sau „făuritori” ai Unirii Principatelor, Independenței și Regatului, încât să i se binecuvină atributul de *mare*, după „judecăți” de regulă „dinafara ei” sau „în posteritatea ei”, cea „chemată și îndrumată” de Iorga „se vedea” cam intențional „menită” ori „educată” într-o „nouă misiune istorică”, presupunătoare, măcar declarativ, de depășirea ori „negarea” valorilor „după model occidental” ale „visătorilor de la 1848”. Și „pașoptiștii” au fost animați de *crez*

⁴⁷ *Ibidem*, p. 232 (Cezar D. Petrescu c. Iorga, Roman, decembrie 1906).

⁴⁸ *Ibidem*, p. 259 (Russu Șirianu c. Iorga, Arad, 5 aprilie 1906).

⁴⁹ *Ibidem*, p. 9 și urm. (Agârbiceanu c. Iorga, B. Sasa, 17 octombrie 1906); scriitorul ardelean avea să-și tot amintească de „timpurile frumoasei lupte pentru curată limbă și însuflețită literatură”; v. I. Agârbiceanu, *Mărturisiri literare*, ediție de Iordan Datcu, București, 1971, p. 241-275; idem, *Meditație în septembrie*, Cluj, 1971, p. 19-21, pentru îndeosebi cuvintele: „Limba literară, câtă brumă o puteam scrie o samă de oameni, o datorim în mare parte curentului nou, pornit de la «Sămănătorul» din articolele lui Iorga, din nuvelele lui Sadoveanu, învățând pe dinafară fraze întregi <și> zicându-ne: cât e de frumoasă limba românească!”.

⁵⁰ *Scrisori către N. Iorga*, II, p. 282 (Tăslăuanu c. Iorga, Budapesta?, aprilie 1906).

⁵¹ *Ibidem*, p. 130 (Goga c. Iorga, Sibiu, 21 martie 1906).

⁵² *Ibidem*, p. 262 (Sadoveanu c. Iorga, Folticeni, 14 decembrie 1906).

⁵³ *Ibidem*, p. 145.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 119 (O. Ghibu c. Iorga, Budapesta, 29 noiembrie 1906); v., pentru corespondența lui Iorga din 1906, și I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. VII, *Corespondență literară și culturală privitoare la anii 1890-1934 și în special la „Sămănătorul”*, București, 1936, cu însă mențiunea că cele mai relevante pentru „aderența publicului cetitor la mișcarea culturală” inspirată de Iorga sunt *Scrisorile...* editate de Barbu Theodorescu.

național, ardent, „mesianic”, însă au adus în plan politic nu valorile culturale, literare sau „de bune tradiții”, *en tant que telles*, ci pronunțarea voluntară a națiunii pentru consacrarea a ceea ce ei înțelegeau, după exemplul francez, „principiul naționalității”, al, mai nuanțat spus, fundamentării Statului modern. Acel principiu, numit și *al națiunii unice și indivizibile*, exponențiată de corp politic cetățenesc și, prin efect, de sursă a legii fundamentale în viața nouă de Stat, fusese întâi consacrat de Revoluția Franceză, la 1789-1791, și receptat, fără reinterpretări, precum asupra „marilor principii” de libertate, egalitate și fraternitate, după specificități ori particularități culturale, confesionale, instituționale și sociale ale fiecărei „entități de aceeași limbă și de proprie îndrituire istorică întru emanciparea ei de sub orice formă de oprimare”. „Principiul naționalității” impunea, ca de la sinea consacrării lui, „pașoptiștilor români”, să adopte valori definit occidentale întru edificarea Statului modern, cu implicită emancipare a individului cetățean. Peste timp, însă, la 1906, Iorga îndeosebi „chema” întru *nou naționalism* o „mare mișcare culturală”, tradiționalistă și reactivă față de „occidentalism abstract”, „franțuzism” etc., și dusă, ca atare, în planul unei anumite politici, animată de „misionarism” exclusivist etnocultural, identitar și inevitabil xenofob. Era un *naționalism* ce se înscria, cu intensul său specific, între *naționalismele* de spirit *nou*, „motivată”, acesta, după cazul fiecărei entități etno-istorice, îndeosebi europene, prin „puritate rasială, genialitate culturală și destin exemplar”⁵⁵. Asemenea *naționalisme*, prin însăși exclusivitatea ardentă „de nou crez” a fiecărei națiuni, suscita „fenomene de masă”, nutritoare de „porniri scelerate”, de chiar „extremă dreaptă” contracarantă celei „de stânga, pretins socială”, ce aveau să tot tulbure până la înnegurare mai ales „viața Europei” timp de aproape întregul secol XX, cu sechele încă resimțite la împlinirea de prim pătrar al celui prezent. Firește că Iorga nu avea cum să știe, la 1905-1906, despre toate acestea, și nici „generaționiștii chemați” de el, atunci. Avea însă să știe și să suporte în mod tragic „porniri” ale naționalismului extremist „interbelic”. Deocamdată, la 1906, se arăta deplin încrezător în binecuvénirea „mișcării culturale pentru nou naționalism”, ca una de „înfrumusețare a vieții neamului și de îndeplinire istorică și mesianică a destinului acestuia”. Și mai nimeni dintre contemporanii săi, poate doar lucidul Maiorescu sau „vreun tânăr modernist”, precum Lovinescu, nu intuia ceea ce avea să se tot confirme pe timpul secolului XX, că „mobilizarea politică” a culturii prejudiciază mult specificului menirii acesteia din urmă și, la rigoare, politicii înseși.

Bineîncredințat asupra „sortirii frumoase și adevărate” a *noului naționalism* întru emanciparea *întregii români*, Iorga și-a asortat „apelul cultural generaționist” cu o anumită sau adecvată ideologie, pe care și-o enunțase, în anul 1905, prin broșura *Doctrina naționalistă*. Se considera ideologic naționalist, „urmaș” al lui Kogălniceanu, cu „programul aceluia cultural de la 1840”, nu și politic, de la 1848, „uitând” că „pașoptistul”, prin înțelesurile broșurii sale *Dorințele partidei naționale în Moldova*, considerase, precum alți „congeneri” ai săi, „propășirea” de sine a culturii române, fără „mobilizarea politică” a acesteia, și învrednicise consacrarea „principiului național”, după exemplul francez, „mesianic” relevat și în cuvintele-i introductive la *Letopiseșele Țării Moldovei*, unde asemuia „glasul” Revoluției Franceze către „națiunile oprite” celui al Mântuitorului

⁵⁵ Jean Touchard, *Histoire des idées politiques*, vol. II, *Du XVIIIe siècle à nos jours*, Paris, 1975, p. 492-705, îndeosebi, cu bun sau nuanțat control al datelor și ideilor de sfârșit de secol XIX și început de secol XX, text de încă primă reverință asupra temei *națiunii și naționalismelor*. De ceva timp, tema se tot vede ca abordată cam prezenteist, pentru sfârșitul de secol XX și îndeosebi începutul de secol XXI, și după excesiv registru teoretic și etic; v., pentru comentarii sau referințe bibliografice, și Gh. Cliveti, *Prolegomene la studiul relațiilor internaționale. Epoca modernă*, București, 2009, p. 177-190.

Iisus Hristos destinat „înmormântatului” Lazăr, spre „sculare din morți și înviere”. La rațională rigoare, Iorga nu și-l putea avea „înaintaș” pe Kogălniceanu, ci se apropia, prin anul 1905, de un A. C. Cuza, care publicase, taman atunci, „mobilizanta” sa broșură *Naționalitatea în artă*. De prin anul 1900 a tot crescut ritmul scrisorilor între Iorga și A. C. Cuza. Imediat după 13 martie 1906, directorul „Sămănătorului” scria profesorului de la Iași „cuvinte” de esențială relevanță pentru „întâlnirea lor pe tărâmul naționalismului”:

Zile ca acestea nu trebuie pierdute. Acuma și nu mai târziu se pot face lucruri nouă, trainice și mari. „Frăția” de care-ți telegrafiez e un „Jugendbund”, fâțiș superior tuturor partidelor și, la nevoie, dușman oricui. „Frații buni români” jură pe onoare și conștiință că în toată viața lor nu vor avea niciun scop mai înalt decât idealul național și lupta pentru binele clasei țerânești <...>. Eu vin <...> la Iași pentru a pune acolo, într-o întrunire pe care tu vei organiza-o, bine, dar în liniște, spre a nu fi împiedicați, bazele „Frăției”. Și acest lucru, pe care eu îl nădăjduiesc mare, va veni deci de la bătrânul nostru Iași⁵⁶.

Iar în angajarea sa „militant naționalistă”, sub semnul „Frăției bunilor români”, subzista și explicația că nu-și prea făcea simțită „prezența”, pe timpul anului 1905 și de început al celui următor, la „Liga culturală pentru unitatea poporului român” și că i se subția rostuirea direcției active a „Sămănătorului”.

Spre a se tot învrednici pentru „îndrumarea mării mișcări culturale”, de spirit *nou naționalist*, Iorga „s-a gândit să scoată o foaie” și mai adecvată „înaltului său ideal”, „foaie” sub programatică denumire de „Neamul românesc”. Simțea că pentru *lupta sa*, de mai larg și mai incandescent orizont decât cel literar-cultural, „o tribună”, precum „Sămănătorul”, era prea mică. Nu prea mai conta, în tot mai amplificată acea *luptă*, nici să se dedice mult și pasional unei tranșări de partea revistei căreia-i era încă director a deja demaratei rivalități a ei, de rol literar-cultural, cu „Viața românească”⁵⁷. Se va fi gândit că „dăduse cam tot” pentru „Sămănătorul, încât să și lase „timp și loc” dilemei dacă prodigioasa lui activitate cunoscuse „o fază sămănătoristă” ori dacă revista a cărei „direcțiune” îi revenise, fusese, la chiar apogeul ei și cu aproape mistuire a rostuirii de sine, „iorghiană”. Spre limpezirea unei atare dileme ar putea servi, ca nimic altceva mai bine, articolul lui Iorga *Către cetitori*, de ținută programatică pentru „Neamul românesc”, „foaie” eminentă a sa⁵⁸ și cu primul ei număr datat, defel întâmplător, 10 mai 1906. Pur formal, la chiar început de articol, sau poate „ca de văzul simplu al lumii”, anunța că „ceea ce da în aceste caiete”, cum își prezenta „foaia”, nu era „o revistă politică”, după anumite criterii de „producții ziaristice”. Își vădea însă, prin însuși acel prim articol, o aprinsă *miză politică*. Antreprenorul „foaiei” intitulată, în străvezie semantică *cultural-politică*, „Neamul românesc”, se pretindea, firește, retoric, a fi încă neștiut, ca drept „cine este <el>, ce scrie”, de „mii și milioane de oameni <...> chinuiți între multele lor nevoi”. Și nu se dorea „știut” de aceia doar ca „om care poartă barbă, care locuiește în cutare strada, la cutare număr, care are cutare loc în viață și al cărui nume începe cu litera P”. Se credea îndreptățit spre a fi „știut”, cum egocentric-personalizant nota, ca

⁵⁶ N. Iorga, *Corespondență*, vol. I, ed. Ecaterina Vaum, București, 1984, p. 383 (Iorga c. A. C. Cuza, București, 17 martie 1906).

⁵⁷ Revista ieșeană „găzduise” cuvinte de simpatie față de „mișcarea culturală, mai ales pentru limba română”, cu aprinsul moment 13 martie 1906. În numerele 2, p. 483-495, și 4, p. 136-140, ale „Vieții românești” avea însă să se deja oglindească polemica între îndeosebi Stere și Iorga pe teme de orientare politică a revistelor literare și de cultură; v. și *Scrisori către N. Iorga*, II, p. 430 și urm., notă infrapag.

⁵⁸ „Neamul românesc”, anul I, nr. 1, 10 mai 1906, p. 1-3.

<...> în stare, cu câtă învățătură pot să am, cu câtă muncă pot să cheltuiesc și cu ce suflet am ajuns să fac <...> să vorbesc despre lucrurile cele mari ale neamului meu, despre nevoile lui adânci, despre suferințele lui vechi și sfinte, despre țințele lui înalte și grele de ajuns, despre tot ce mă privește, până în adâncul inimii mele, dar și <despre> viața neamului, a tuturor celor de astăzi, a tuturor celor de ieri, de alaltăieri și din adâncul vremurilor, a tuturor celor ce au ajutorul lui Dumnezeu <...>. Despre lucrurile acestea mă simt în stare a vorbi, nu ca mine însumi, ci ca unul din mulțime, care s-a întâmplat să știe mai bine, pe când alții știu mai puțin, și într-o clipă îi vine glas pentru a vorbi, cu glasul său, dar cu inima tuturor. Mă înțeleg nu ca un om ce-și urmărește rosturile lui, fie cât de vrednice și de curate, ca un om ce caută <doar> să scoată la iveală ființa lui, chiar spre înaintarea și binele altora, ci ca „mâna de țărână” prin care ar scrie, zi de zi și ceas de ceas despre tot ce ne mișcă mai mult și ne îndeamnă mai tare, cineva mai mare, cu mult mai mare decât mine. Nu înțeleg a vorbi eu singur aici, puind cu mândrie pe copertă „scrisă de cutare”... La această foaie se poate face o adunare <...>, căci nu m-am suit doar singur într-un amvon unde să mă închin mie <...>. Să fie o adunare, dar o bună adunare frățească de credincioși ai aceleiași legi de iubire a neamului <...>. O foaie ca aceasta, „revistă” azi, ziar mâne <...>, o astfel de publicație mi se pare și nouă, și foloșitoare <...>. Lucru mare nu e, dar nu l-a făcut nimeni. Și astăzi trebuie să-l facă cineva. Am ajuns la vârsta <istorică de neam> când trebuie să plecăm în toate de la cunoștința de noi înșine, de la cea mai deplină și serioasă cunoștință a tuturor puterilor și slăbiciunilor noastre. A venit vremea să lucrăm numai cu puterile noastre, oriunde le avem; a venit vremea să ținim numai către scopurile noastre, bine cercetate, bine alese și pe deplin luminate. Am ieșit de la stăpân, nu mai putem fi calfa nimănuia; voim să trăim din lucrul nostru pentru a întemeia bine căminul nostru <...>, vatra noastră. De aceea iese această tipăritură, menită tuturor, tuturor buni și de ispravă, și chiar celor ce șovăiesc încă <...>. Ea vine, fiindcă trebuie să vină ceia ce știm că este **datoria noastră**.

Cuvintele sus-redate, poate cam corpolent, dar în mod justificabil, aici, relevau, prin ele însele, turnanta luată, la 1906, de militantismul iorghian, cu „argumente” ori atuuri, de el „crezute” ca decisive, fie ele literare, istorice, morale și chiar spirituale creștinești, întru *nou naționalism*. Autorul cuvintelor se ilustra ca de-a dreptul providențial, dându-le publicului „cetitor” pe ton profetic și cu scontat efect „mobilizator” de „prozeliți”. Ca „de bună lucrare” și-a considerat alăturarea articolului *Jubileul celui Către cetitori* din primul număr al „Neamului românesc”⁵⁹, spre a-și îndrepta un vibrant apel înspre regele Carol I, la ai săi patruzeci de ani de domnie și pentru „mai bună soartă” a românimii:

*Nu-ți vom zice izbăvește-ne, Măria Ta, cu ajutorul lui Dumnezeu cari ți-a dat odată biruința; căci nu ne poți izbăvi. Ești Rege, ai coroană și sceptru, ești mai mare decât oricine dintre noi, dacă nu mai mare decât <noi> toți la un loc; steagurile se pleacă înaintea Ta, noi toți ne închinăm înaintea bătrâneșilor Tale obosite în muncă, dar să ne izbăvești de ei <cei răi> **n-ai putere**, nu, n-ai. Însă când vom fi alătura de Tine, noi tinerii în care clocotește puternică și curată VIAȚA CEA NOUĂ, când vor fi cu Tine acele mii de săraci ai ogoarelor, în numele cărora numai noi dacă am putea vorbi, atunci vraga dușmanului rău va peri; atunci vom învinge, Măria Ta, vei învinge, și sulița bătrânului viteaz va străpunge spurcatul balaur. Atunci, supt înțeleapta îndreptare a Măriei Tale, se va putea munci, în sfârșit cu spor; atunci Țara Românească va fi a Românilor, numai a Românilor; atunci granițele rele vor cădea de la sine, și-Ți va îngădui Dumnezeu să vezi aceasta. Rupe, Măria Ta, lanțurile de aur și vom cerca să rupem lanțurile de fier. O nouă Românie poate ieși din acest ultim războiu al bătrâneșilor Tale.*

Asemenea cuvinte, cu sonuri de profetici psalmi, „veneau” iorghian din mai curând menirea „Frăției bunilor români” decât din mediul vieții intelectuale românești,

⁵⁹ *Ibidem*, p. 3-6.

exponențiate de savanți, scriitori sau artiști. Spre deosebire de „mesianicii” de la 1848, Bălcescu, Kogălniceanu și Simion Bărnuțiu, ce doar invocau Providența, Iorga se erija pe sine însuși ca providențial „întru facerea istoriei”. Astfel erijându-se în „Frăția bunilor români” și revenind, de la o întrunire „ieșeană” a aceleia, redacția revistei „Sămănătorul”, căreia, cum „se mândrea” unul dintre redactori, Șt. O. Iosif, i-a fost schimbată „modesta haină de o coală” cu alta „mai largă”⁶⁰, și-a dat cam intempestiv, fără explicații, demisia din postu-i de director, printr-o „scrisoare foarte frumoasă <...>, cu litera mărunță și învârtită, la început cu o înțepătură și la capăt alta”; același Șt. O. Iosif, hărăzit unor pline de acuratețe cuvinte, dădea „de știre” lui Sextil Pușcariu și-i releva acestuia, *à l’instant*, semnificația „hotărârii funeste”, pentru revistă, a directorului ei:

Uriășul, cu gestul lui larg, îmbrățișa zările și arunca sămânța mai departe, desigur, uneori prea departe. Organul nostru <publicistic> i s-a părut prea îngust. Lui îi trebuie „Neamul românesc”, întreg neamul, nu numai o mână de cititori. Și mai demult am prins limbă că ar vrea să încorporeze „Sămănătorul” la „Neamul românesc”. Când s-a încredințat că nu merge asta și că nu poate să facă din noi ce vrea, un fel de „dălcăuci” docili, buni de alai, dar de nicio treabă, ne-a părăsit <...>. El se angajează tot mai mult în țara plină de aventuri primejdioase și de succese mai mari, dar efemere, a politicii militante, noi rămânând pe tărâmul plin de basme și de cântece fermecate. Și cine știe dacă nu se va întoarce odată tot la noi, obosit, dezgustat, îmbătrânit, și nu va găsi alinarea tot în mijlocul nostru...⁶¹.

Cu greu, desigur, s-ar putea identifica mai nimerite cuvinte, ca *în loc de concluzii* la comentarii asupra *luptei literare* a lui Iorga, de la „Sămănătorul”, și „pragul” trecut de el spre *militantism național*, cu organ publicistic „Neamul românesc”. Și de la acele cuvinte s-ar cuveni să pornească și istorici, nu doar istorici literari, pentru a fi pusă în mai plină de nuanțe lumină strânsa împletire, la Iorga, a unei activități de ilustru cărțurar cu un militantism cultural și ascuțit politic, sub însemn glisant dinspre intelectuală „chemare” înspre imperativă și publică *datorie*.

“LITERARY BATTLE” AND THE NEW NATIONAL IDEAL
IN IORGA’S ARTICLES FROM “SĂMĂNĂTORUL”
(Summary)

Keywords: “literary battle”, the national ideal, the “new cultural era”, the “new cultural nationalism”, Nicolae Iorga.

Within the first decade of the XXth Century, Nicolae Iorga realized two great synthesis: *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, continued by *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, and *Geschichte des Rumänischen Volkes in Rahmen seiner Staatsbildungen*, for the German “collection” *Geschichte der Europäischen Staaten*. He proved an intimate wicker work of the both literary, and historiographical synthesis, from a large perspective of the cultural history. And even from such a perspective it was especially interesting the search in order to be revealed the understandings of the Iorga’s “literary battle”, through the articles which he published in the “Sămănătorul” review, during the years 1903-1906, for a “Romanian new cultural era”, in terms of a “new cultural nationalism”.

⁶⁰ *Scrisori către N. Iorga*, II, p. 151 (Șt. O. Iosif c. Iorga, fără dată menționată).

⁶¹ Sextil Pușcariu, *Călare pe două veacuri*, f.e., 1968, p. 275 și urm. (Șt. O. Iosif c. S. Pușcariu, 25 octombrie 1906).